

HEINAL OSWIATOWY

NR 4/232
2024

Miesięcznik Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

Ukazuje się od 1992 r.

ISSN 1233-7609

Dobre maniery

Netykieta

Od redakcji 3

Zagadnienia oświatowo-educacyjne

Małgorzata Kaliszewska

Sztuka bycia. Zarys mapy tematu 3

Teresa Olearczyk

Kultura bycia – perspektywa pedagogiczno-społeczna 8

Joanna Rzońca

Wirtualna etykieta: miniprzewodnik 14

Teresa Olearczyk

Kultura osobista – wskazówki dla młodzieży 18

Danuta Sterna

Czy ocenianie kształtujące może pomóc w wychowaniu? 19

Z perspektywy doradcy

Joanna Kantor-Malik

Wychowanie przez czytanie, czyli o bon tonie
na lekcjach języka polskiego w szkole podstawowej 21

Kinga Kusiak-Witek

Dobre maniery, czyli savoir-vivre w edukacji
inkluzyjnej szkoły podstawowej 24

Nauczanie i uczenie się

Danuta Sterna

Szanuj pamięć roboczą ucznia! 31

Informacje i komunikaty

Oferta edukacyjna Muzeum Armii Krajowej w Krakowie 33

Miesięcznik „Hejnał Oświatowy” można otrzymać w siedzibach Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli: MCDN Ośrodek w Krakowie, ul. Garbarska 1; MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, ul. Jagiellońska 61; MCDN Ośrodek w Oświęcimiu, ul. M. Kolbego 8; MCDN Ośrodek w Tarnowie, ul. Nowy Świat 30.

Okładka: Stroje ludowe, fot. archiwum UMWM

Wydawca:

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Rada Wydawnicza:

dr Łukasz Cieślak (przewodniczący, dyrektor MCDN), Anna Samborska-Milewska (wicedyrektor MCDN), Małgorzata Dutka-Mucha, Barbara Ledwoń, Ewa Soja, Wojciech Papaj

Rada Redakcyjna:

prof. dr hab. Stanisław Palka (przewodniczący) – UJ, dr hab. Krystyna Ablewicz prof. UJ, dr hab. Władysław Błasiak prof. UP, SWPW, Lech Gawryłow – OKE w Krakowie, dr Krzysztof Gerc – UJ, dr hab. Jolanta Karbowniczek prof. AIK, dr Iwona Ocetkiewicz – UP, dr hab. Teresa Olearczyk prof. KAAF, prof. dr hab. Marian Śnieżyński

Redaguje zespół w składzie:

Daria Grodzka (redaktor naczelna), dr hab. Małgorzata Kaliszewska prof. UJ, Joanna Peter (OKE w Krakowie), Marzena Sula-Matuszkiewicz (PBW w Krakowie), Sylwester Kopeć (sekretarz redakcji) oraz zespół nauczycieli konsultantów MCDN: Jadwiga Chaim, dr Ilona Dudzik-Garstka, Mariola Kozak, Wojciech Papaj

Redaktor naczelna:

Daria Grodzka
tel.: (12) 61 71 111; fax: (12) 623 77 41
d.grodzka@mcdn.edu.pl

Adres redakcji:

Redakcja „Hejnał Oświatowy”
ul. Lubelska 23 (MCDN)
30-003 Kraków
tel.: 12 61 71 111; fax: 12 623 77 41
<http://hejnaloswiatowy.mcdn.edu.pl>

Opracowanie materiałów i korekta:

Zofia Wyżlińska

Warunki przyjmowania materiałów:

Materiały do publikacji należy przesłać na adres redaktor naczelnej: d.grodzka@mcdn.edu.pl

Tekst: o objętości do 10 tys. znaków ze spacjami, format Word for Windows, czcionka Calibri; rozmiar czcionki 11; odstęp wiersza pojedynczy; wymagany tytuł i krótkie wprowadzenie – lead; krótka informacja o autorze; przypisy i bibliografia zamieszczone pod tekstem.

Redakcja zastrzega sobie prawo do adiacji i dokonywania zmian formalnych w artykułach. Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów oraz zastrzega sobie odmowę publikacji materiału bez podania przyczyny.

Przedruk materiałów publikowanych w „Hejnale Oświatowym” bez zgody wydawcy jest zabroniony. Zakaz nie dotyczy cytowania publikacji z powołaniem na źródło.

Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej (wersja pierwotna) oraz online.

Nakład 1000 egzemplarzy

Skład i druk: Digital Art Studio Gała Przemysław

ISSN 1233-7609

Szanowni Czytelnicy

Posługując się pojęciem *savoir-vivre*, mamy na myśli: ogładę, dobre maniery, *bon ton*, sztukę właściwego zachowania w różnych sytuacjach. Nie ulega wątpliwości, że żyjemy w trudnych czasach i bywa, że spotykamy się z sytuacjami, w których czujemy dyskomfort ze względu na czyjąś postawę. Jak podkreśla autorka jednego z artykułów, zasady zachowania się w kontaktach międzyludzkich nie są tylko formami do wyuczenia i stosowania. Mają bogatą historię i szeroki kontekst współczesny oraz umocowane są w wielu naukach badających zachowanie się człowieka i jego kulturę. Orientacja w tych fundamentach kultury osobistej młodego człowieka oraz podejście funkcjonalne i strukturalne do tematu może pomóc nauczycielowi trafniej ocenić sytuację i skuteczniej argumentować potrzebę troski o zewnętrzne formy zachowania się uczniów.

Autorka innego tekstu zwraca uwagę, że nauka *grzeczności* nie jest kwestią łatwą ani mało istotną. Współczesna szkoła w dobie pandemii i gwałtownego rozwoju technologicznego podejmuje coraz to nowsze, trudniejsze w swej istocie, wyzwania wychowawcze. Ich źródłem są uczniowskie deficyty w zakresie szeroko rozumianej kultury osobistej. Stąd realna potrzeba zgłębiania z młodymi ludźmi tajników *savoir-vivre'u*, nie tylko na lekcji wychowawczej. Skuteczność działań wychowawczych mogą nam zagwarantować najnowsze metody pracy (np. w oparciu na narzędziach AI) oraz literatura, która nie tylko będzie uczniów bawić, ale i mądrze wychowywać.

Warto także przeczytać artykuł odpowiadający na pytanie, czy ocenianie kształtujące może pomóc w wychowaniu. Autorka prezentuje pomysł, jak wykorzystać ocenianie kształtujące w wychowaniu uczniów i w ustalaniu obowiązującej w szkole oceny zachowania. Zapraszam do lektury tekstów zebranych w tym numerze. Niech to będzie przyjemnie spędzony czas!

Daria Grodzka

Sztuka bycia. Zarys mapy tematu

dr hab. Małgorzata Kaliszewska,
prof. ucz. UJŁ

Zasady zachowania się w kontaktach międzyludzkich nie są tylko formami do wyuczenia i stosowania. Mają bogatą historię i szeroki kontekst współczesny oraz umocowanie w wielu naukach badających zachowanie się człowieka i jego kulturę. Orientacja w tych fundamentach kultury osobistej ucznia oraz podejście funkcjonalne i strukturalne do tematu może pomóc nauczycielowi trafniej ocenić sytuację i skuteczniej argumentować potrzebę troski o zewnętrzne formy zachowania się młodych ludzi.

Grzeczne, taktowne współbycie, znajomość wymaganych form postępowania to nie tylko zewnętrzny wyraz naszej osobistej kultury. Jest to kwestia na tyle pojemna i wielokierunkowa, niepozbawiona też kontrowersji, że wymaga stworzenia swego rodzaju mapy, gdyż w inny sposób, nawet pobieżnie, w jednym tekście objąć jej niepodobna. Mapa ta jest oczywiście dyskusyjna, może podlegać krytyce. Przy jej tworzeniu posłużyłam się koncepcją mapy odmian myślenia o edukacji Joanny Rutkowiak¹ oraz metodologicznym podejściem Moniki Jaworskiej-Witkowskiej², zastosowanym do opisu relacji między kulturą a pedagogiką, a zatem podejściem funkcjonalnym i strukturalnym splecionymi ze sobą dla pokazania możliwie szerokiego obrazu tych relacji. W przypadku niniejszego tematu, z perspektywy pedagogicznej założyć można, iż jest on zakorzeniony zarówno w kulturze, jak i w pedagogice (choć również psychologii, prawie, socjologii, biologii), co czyni go istotnym dla wychowawczego programu każdej placówki edukacyjnej, a zarazem dla relacji nauczycieli z opiekunami uczniów i uczniami. Czym jest zatem obszar nazywany też szeroko w literaturze sztuką bycia człowiekiem?³

W podejściu funkcjonalnym uwagę poświęca się formułowaniu norm znaczących dla dziecka na kolejnych etapach jego życia; znajomości specyfiki konkretnych, szczegółowych obszarów *savoir-vivre'u*, np. grzeczności przy posiłkach, zachowania się w miejscach publicznych, etykiecie w sieci, zachowaniu się wobec osób starszych, w miejscach kultu, na szlakach turystycznych, czyli wszystkim, co spełnia jakieś funkcje w naszym życiu. Konieczność poznawania tych norm i respektowania zasad uzasadniana jest najczęściej obecnością oceny społecznej, na której nam powinno zależeć, budowaniem wizerunku, koniecznością dostosowania do panujących obyczajów, dbałością o niewyróżnianie się z grupy, o status tzw. człowieka kulturalnego, dobrze wychowanego, szanującego innych ludzi, godnego zaufania. W tym obszarze funkcjonalnym można też umieścić zachowania przeczące tym wymogom i funkcjom: nastoletni bunt przeciwko normom, celowe ich łamanie lub przekraczanie, tworzenie norm nowych, osłabianie tych starszych. Tutaj też można podkreślić znaczące miejsce i rolę hominizacji, czyli pierwszego etapu przystosowania dziecka do zasad obowiązujących w społeczeństwie ludzkim (np. chodzenie na dwóch nogach, załatwianie się w ubikacji, mycie zębów). Podejście funkcjonalne pozwala też przyjrzeć się bliżej kulturze bycia w perspektywie historycznej, by pojąć, skąd się te normy wzięły, jaki był ich cel i znaczenie oraz jakimi metodami uzyskiwano pożądane rezultaty wychowawcze na przestrzeni wieków.

Tutaj również umieścimy „odmiany myślenia o edukacji”: paradygmaty określające i uzasadniające zróżnicowane często postępowanie w procesie wychowania dzieci. Witold Gombrowicz w *Operetce* świetnie pokazał klasowy charakter *bon tonu*. Jak tłumaczył jeden z jego bohaterów: „W czasach dzisiejszych socjalistyczno-demokratycznych i ateistyczno-socjalistycznych sthój stał się najsilniejszym bastionem klasy wyższej. (...) Sthój i maniehy, oto bastion nasz na wysokościach”⁴. Bohater wyśmiewał próby ludzi „niższego stanu” dorównania „państwu” przez naśladowanie ich manier. W opisanym przypadku normy miały funkcję odróżniającą, wyróżniającą konkretną klasę społeczną. Natomiast w *Panu Tadeuszu* sytuacja usadzania gości za stołem pokazuje, jak normy grzecznościowe ułatwiały także życie, były wspólnym mianownikiem, porozumieniem bez

słów. Można dodać, że każdy znał swoje miejsce w szeregu i los tych, którzy się wyłamywali celowo, na własne ryzyko lub nie znali etykiety, był nie do pozazdroszczenia. Ale zachowanie o podłożu kulturowym wiązano często z systemem wartości, pożądanym społecznie w danym miejscu i czasie: „Zasady *savoir-vivre'u* zbliżają się do norm moralnych, zaś stosowanie form grzecznościowych kształtuje piękno charakteru i osobowości człowieka. (...) *Savoir-vivre* to także wysoki poziom wiedzy humanistycznej, głębsza znajomość literatury, historii, sztuki i udział w życiu kulturalnym”⁵.

Mogą się także pojawić zachowania niewłaściwe, wynikające z nieznaności, niezrozumienia wymogów i obyczajów innej kultury, tzw. kodów kulturowych, np. dotyczących relacji mężczyzna – kobieta, zachowania się przy stole lub w innych, wydawałoby się nieskomplikowanych sytuacjach. Irena Gumowska wspomina, iż w Stanach Zjednoczonych nietaktem jest dziękować za jedzenie po posiłku, gdyż „tylko biedny za posiłek dziękuje”⁶.

Kultura osobista to także zachowanie etyki językowej, choć tolerancja nienormatywnego

Fot. pexels.com

słownictwa jest współcześnie nadzwyczaj wysoka i pojawia się pytanie o drogi dbałości o piękno języka i budowanie potrzeby troski o niego w sytuacji zalewu wulgaryzmów i prostactwa językowego w mediach niebędących już wzorcem języka oraz w miejscach publicznych.

Za podstawę teoretyczną analizy zachowania uważa się też behawioryzm badający istotę ludzkich (i nie tylko) zachowań⁷, dzięki czemu psychologowie mogą podpowiadać nauczycielom techniki kierowania klasą, by wzmacniać pożądane, kulturalne zachowania.

Zasady zachowania się w kontaktach międzyludzkich mają bogatą historię i szeroki kontekst współczesny

Drugie podejście nazwane jest strukturalnym. Jak wskazuje M. Jaworska-Witkowska w odniesieniu do uczestnictwa w kulturze, a tu zastosujemy to podejście do kultury bycia: musi ono „oznaczать troskę o wgląd w rozmaite złożoności strukturalne w zakresie typów relacji, antagonizmów, napięć, sprzeczności, wielopostaciowości wpisanych w rozszczenia (np. do uniwersalizmu), dylematów jako sytuacyjnej niemożliwości redukcji dwubiegunowych, dwoistych układów. Tu kluczowe jest rozwijanie zdolności do tolerowania niejednoznaczności, do radzenia sobie ze złożonością (...)”⁸.

Dobrym przykładem takiej niejednoznaczności w zachowaniu są dość często opisywane w Internecie sytuacje zdarzające się w miejscach publicznych, dla których kluczowe staje się rozumienie, iż „niegrzeczne”, „niekulturalne” zachowania dziecka lub osoby dorosłej mogą mieć różne podłoże. Kobieta karmiąca dziecko piersią w miejscu publicznym lub przewijająca je w restauracji oskarżana jest o łamanie tradycyjnych norm zachowania się. Jak można mniemać, każda sytuacja jest inna i nie można wszystkich kobiet oceniać jednakowo negatywnie. Można jednak zrozumieć, że współczesne młode mamy nie chcą rezygnować ze swojego stylu życia i przywilejów młodości. Zatem powinny być uzbrojone przynajmniej w szacunek dla drugiego człowieka i takt osobisty, by nie stwarzać sytuacji niejasnych, generujących oceny oscylujące między potępieniem a akceptacją.

Natomiast zachowanie się konkretnego dziecka w sklepie bądź tramwaju może wynikać nie z braku norm lub niechęci do ich przestrzegania, ale z jego zaburzeń rozwojowych o takim wyrażeniu. Konieczna jest tu więc zarówno wiedza bądź przynajmniej domysły na ten temat, tolerancja dla inności zachowań i powstrzymanie się z krytyką wobec opiekunów takiego dziecka, wyrażenie zrozumienia dla sytuacji, niekomfortowej dla obu stron. Dwoisty charakter sytuacji wymaga zawsze uważności i empatii. Dla zrozumienia sytuacji przydatna może być kategoria zachowania *trudnego, niepożądanego*. Tak bywa nazywane każde zachowanie, „które – w myśl zasady społecznej zgodności – przeszkadza w funkcjonowaniu klientowi lub społeczności, w której on żyje”⁹. Albo inaczej: „zachowania nietypowe dla społeczeństwa, w którym występują, i które nie są akceptowane ze względu na swoją częstotliwość, intensywność lub czas trwania, gdy poważnie zagrażają osobie, która je prezentuje lub osobom z jej otoczenia”¹⁰. Inaczej traktowane są tego typu zachowania w przypadku uczniów zdrowych, a inaczej, gdy wiemy o ich niepełnosprawnościach. Może tu pojawić się z kolei dwoistość dotycząca stosunku otoczenia do dzieci z niepełnosprawnością, przejawiająca się większą łagodnością i tolerancją ich trudnych zachowań, co skutkuje, zdaniem fachowców, brakiem potrzeby uczenia się tych właściwych (w miarę możliwości) i wzrostem tych niepożądanych do rozmiarów, kiedy ich już społeczeństwo nie będzie mogło tolerować w żaden sposób¹¹.

W mediach pojawiają się też dyskusje w kwestiach znacznie banalniejszych dwoistości w codziennym życiu. Czy mówienie *smacznego*, gdy zastanie się kogoś przy posiłku, jest niegrzeczne? W Internecie znajdziemy sporo informacji, z których wynika, że jest to gafa! Sądzę jednak, nie rozwijając tu tematu szerzej, że to przesada. W sytuacji gdy mamy całą gamę nieetycznych zachowań językowych, mówienie *smacznego* w dobrej wierze, bez ironii, jest przecież zachowaniem pozytywnym.

Kultura osobista to także odbieranie i rozumienie mowy ciała wyrażającej emocje pozwalające domyślać się uczuć, choć i w tym przypadku łatwo o pomyłkę. Bywa, że osoba chora odwraca się od bliskich, narzucając dystans, podczas, gdy faktycznie pragnie tej bliskości, tylko nie potrafi

tego wyrazić. Czy wrażliwość i taktowność wymagają respektowania mowy ciała, czy raczej przełamywania zasad i kierowania się sercem i intuicją? Dwoisty charakter ma także dla niektórych osób rozumienie słowa: *nie*, które zawsze i bezdyskusyjnie powinno być rozumiane jako *nie*. Przykłady można tu mnożyć i nie zawsze wystarcza prosta znajomość zasad, by sprostać zaistniałej sytuacji. Dwoisty skutek może mieć także uczenie dzieci asertywności. Nieumiejętnie poprowadzone ćwiczenia takiej postawy na lekcji skutkują aktami sprzeciwu, oporu i nieposłuszeństwa w każdej życiowej sytuacji dziecka, które uznało je za poprawne, a nawet pożądane. Dialog przedstawiany jest zazwyczaj jako etyczny i ważny w kontaktach międzyludzkich. Nie zapominajmy, że może on stać się też narzędziem manipulacji, wykraczać poza przyjęte normy zachowania, posługiwać się groźbami ukrytymi w mowie ciała lub języku.

Kultura osobista to także odbieranie i rozumienie mowy ciała wyrażającej emocje pozwalające domyślać się uczuć

Dość często tzw. dobre wychowanie u ludzi uznawane bywa za ich słabość. Odczytywane jest jako maska, nieszczerłość, chęć ukrycia czegoś. Mówi się: „podejrzanie grzeczny”. A gdy się doda niejasną mowę ciała, odczytuje się: „ugrzeczniony”. Może ma to związek z najbardziej typową formą grzeczności, jaką jest posłuszeństwo, rozumiane jako bezdyskusyjna, wymuszona, jak przed wiekami, uległość wobec drugiej osoby, co już nie ma nic wspólnego z kulturą osobistą?

Mówiąc o naszej mapie, inspirowanej artykułem J. Rutkowiak, związanej z różnymi odmianami myślenia o edukacji, poszukujemy wśród zamieszczonych na niej kategorii takich, które akurat pulsują, wyznaczając drogę nauczycielowi. Na naszej mapie niewiele się ich dzisiaj zmieściło, nacisk został położony na uważne postrzeganie przejawów: *zachowania trudnego* (tak w przypadku dzieci zdrowych, jak tych z niepełnosprawnościami, można tu wymienić agresję, przewiska, brak samodyscypliny), na metody i efekty *hominizacji* (a raczej ich utrudniające życie niedostatki, a także ustalanie zasad, granic i uczenie szacunku dla drugiego człowieka, konsekwencja w działaniu wychowawczym). Zwłaszcza zaś postrzeganie

i rozumienie *dwoistości strukturalnej* w zachowaniach ludzkich (można tu umieścić dynamikę wytyczania i zmienność granic¹², kompetencje hermeneutyczne¹³, umiejętności życiowe, czyli tzw. radzenie sobie z emocjami i stresem¹⁴).

Każde z wymienionych zachowań, każda z postaw może stać się elementem wzmacniającym lub osłabiającym kulturę osobistą człowieka, rozumianą tu jako dyspozycja wewnętrzna, a nie nałożona maska. Mapa nasza pozostaje rozległa i niepełna, dotyczy tak dorosłych, jak i dzieci, co świadczy o tym, że nie tak łatwo jest zadbać o doskonalenie sztuki życia. Które z tych kategorii pedagogicznych można dziś nazwać kategoriami pulsującymi, wymagającymi natychmiastowej interwencji lub chociaż refleksji?

Łącząc podejście funkcjonalne ze strukturalnym, możemy przyjąć, że dla niektórych rodziców nabywanie właściwych nawyków przez dzieci w początkowej fazie bywa trudne i kłopotliwe. Dlatego zdarza się, że dziecko traktowane jest pobłaźliwie, wyręczane, „nieodpieluchowane” na czas, nie ma stawianych żadnych granic, nie wy-

Fot. pexels.com

maga się od niego właściwych form postępowania wobec innych osób (bije rodziców, przezywa, nie wykonuje poleceń, nie słucha, co mówią, a potem przenosi te zachowania na inne osoby), co skutkuje w późniejszym czasie opinią niegrzecznego, nieobyczego i niedostosowanego do zasad grupowych ucznia.

Nauczyciel nie jest w stanie nadrobić zaległości rodzicielskich, ale, jeśli nie jest tylko „nauczycielem towarzyszącym w rozwoju”, może, a nawet powinien mówić, co dobre, a co złe w relacjach międzyludzkich, dyskutować z uczniami o sytuacjach dwoistych i wątpliwościach, „wyznaczać” lub negocjować ścieżkę postępowania w kontaktach wzajemnych z uczniami i żmudnie ćwiczyć z nimi pokojowe rozwiązywanie problemów i właściwe postawy w miłej, szczerzej, koleżeńskiej atmosferze wzajemnej pomocy, życzliwości i zaufania. Może uda mu się „wyprzedzić w działaniu” różne formy opresji wynikające z cyberkontaktów nawet małych dzieci i zdążą one poznać, czym jest przyjaźń, lojalność koleżeńska i życzliwa obecność w codziennym, szkolnym życiu drugiego człowieka, któremu warto okazać szacunek i uwagę, podać rękę na zgodę, przeprosić za niewłaściwe słowa lub zachowania?

Słowa kluczowe: zachowania trudne, kultura osobista, dwoistość strukturalna.

Przypisy:

- ¹ J. Rutkowiak (red.), „Pulsujące kategorie” jako wyznaczniki mapy odmian myślenia o edukacji, [w:] tenże (red.), *Odmiany myślenia o edukacji*, Kraków 1995, s. 16–24.
- ² M. Jaworska-Witkowska, *Ku kulturowej koncepcji pedagogiki. Fragmenty i ogarnięcia*, Kraków 2009, s. 54 i n.
- ³ Por. B. Dymara, B. Cholewa-Gałuszka, E. Kochanowska (red.), *Sztuka bycia człowiekiem*, Kraków 2011.
- ⁴ W. Gombrowicz, *Operetka*, [w:] tenże, *Dramaty*, Kraków 1986, s. 241.
- ⁵ B. Romanowska, „Ada to nie wypada”. Czy *savoir-vivre* jest dzisiaj potrzebny?, „Wychowawca” nr 2/2017, s. 8–9.
- ⁶ I. Gumowska, *ABC dobrego wychowania*, Warszawa 1978, s. 236.
- ⁷ M. Zielińska, *Jak reagować na agresję uczniów? Skuteczne techniki radzenia sobie z problemem*, Gdańsk 2012, s. 12.
- ⁸ M. Jaworska-Witkowska, dz. cyt., s. 57.

⁹ Tamże, s. 26.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 27.

¹² R.J. MacKenzie, *Kiedy pozwolić? Kiedy zabronić? Łagodnie – konsekwentnie – z szacunkiem*, Sopot 2019, s. 14–31.

¹³ Por. M. Kaliszewska, B. Klasińska, *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej*, Kielce, 2018.

¹⁴ Por. M. Kaliszewska, M. Cholewiński, *Nowe umiejętności życiowe jako nadzieja na lepsze funkcjonowanie człowieka w zmiennym i niepewnym świecie. Głosy studentów i nauczycieli akademickich*, „Rocznik Świętokrzyski” Seria C, 2023, s. 15–38.

Bibliografia:

- Dymara B., Cholewa-Gałuszka B., Kochanowska E. (red.): *Sztuka bycia człowiekiem*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2011.
- Gumowska I.: *ABC dobrego wychowania*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978.
- Jaworska-Witkowska M.: *Ku kulturowej koncepcji pedagogiki. Fragmenty i ogarnięcia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2009.
- Kaliszewska M., Cholewiński M.: *Nowe umiejętności życiowe jako nadzieja na lepsze funkcjonowanie człowieka w zmiennym i niepewnym świecie. Głosy studentów i nauczycieli akademickich*. „Rocznik Świętokrzyski” Seria C, 2023, s. 15–38.
- Kaliszewska M., Klasińska B.: *Kompetencje hermeneutyczne w teorii i praktyce akademickiej*. Kielce: Wyd. UJK, 2018.
- MacKenzie R.J.: *Kiedy pozwolić? Kiedy zabronić? Łagodnie – konsekwentnie – z szacunkiem*. Sopot: GWP, 2019.
- Romanowska B.: „Ada to nie wypada”. Czy *savoir-vivre* jest dzisiaj potrzebny?, „Wychowawca” nr 2/2017, s. 8–9.
- Rutkowiak J. (red.): „Pulsujące kategorie” jako wyznaczniki mapy odmian myślenia o edukacji, [w:] tenże (red.): *Odmiany myślenia o edukacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 1995, s. 16–24.
- Zielińska M.: *Jak reagować na agresję uczniów? Skuteczne techniki radzenia sobie z problemem*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia, 2012.

***

Dr hab. Małgorzata Kaliszewska – prof. Uczelni Jańskiego w Łomży; członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”.

Fot. pexels.com

Kultura bycia – perspektywa pedagogiczno-społeczna

dr hab. Teresa Olearczyk, prof. KAAF

Kultura osobista jest wizytówką każdego z nas, efektem wychowania, pracy nad sobą, wpływa zarówno na jakość życia rodzinnego, jak i zawodowego.

O kulturze pedagogicznej pisała Irena Jundziłł. Według niej jest to proces, rodzaj kultury zachowania, która ujawnia się w uświadomieniu celów wychowania, zdobywaniu wiedzy o wychowaniu, poczuciu odpowiedzialności za wychowanków, wrażliwości na sprawy dotyczące dzieci i młodzieży. Przez kulturę człowiek wyraża w pełni samego siebie i swoją historię, zarówno na płaszczyźnie indywidualnej, jak i wspólnotowej, i społecznej. *Savoir-vivre* ma swoje korzenie w starożytnej Grecji, gdzie tworzyła się potęga kultury europejskiej. Grecy dążyli do doskonałości, a te dążenia przejawiały się m.in. w wyszukanych ceremoniałach i praktykowaniu uprzejmości.

Termin „kultura” w opisie antropologiczno-humanistycznym

Ważne wydaje się posiadanie wiedzy o różnorodnym ujmowaniu kultury i wykorzystanie jej do pracy edukacyjnej, a także uświadomienie sobie wielowymiarowości pojęcia „kultura” oraz społeczno-kulturowych konsekwencji przyjęcia określonej perspektywy. Niezbędne są zatem również informacje o sposobach poszukiwania wiedzy i rozwiązań w zakresie kulturowego kształtowania zachowań społecznych w szkole.

Antropologiczne rozumienie kultury to idea, „zgodnie z którą, kultura to pewien wytworzony,

historycznie całościowy sposób życia właściwy danej grupie społecznej, obejmujący zarówno sferę materialną, jak też duchową i intelektualną¹.

Humanistyczne ujęcie kultury obejmuje ideę i zasadę wzajemnego uznania i tolerancji, paradygmat pokojowego współistnienia ludzi różniących się historią, kulturą, posiadających odrębną tożsamość i wizję jej kreowania². Wojciech J. Burszta określa kulturę „jako pewien wyróżniony sposób życia człowieka, świat, w którym żyjemy jako członkowie społeczeństwa (...) pewną rzeczywistość myślową albo ideacyjną³”. To rozumienie kultury stanowi podstawę debaty na temat wielokulturowości czy teorii organizacji.

Zdaniem Edwarda Tylora: „Kultura, czyli cywilizacja jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka (ludzi) jako członka (członków) społeczeństwa⁴”. Do ugruntowania pojęcia kultury masowej w świecie naukowym przyczyniła się Antonina Kłoskowska⁵.

Według Clyde'a Kluckhohna⁶ kultura to:

- całościowy sposób życia danego ludu;
- społeczne dziedzictwo, które jednostka przejmuje od swojej grupy;
- sposób myślenia, odczuwania i wierzenia;
- wyabstrahowane regularności zachowania;
- teoria stworzona przez antropologa na temat tego, w jaki sposób pewna grupa ludzi rzeczywiście się zachowuje;
- zmagazynowany zasób zsumowanej wiedzy;
- zestaw standardowych nastawień wobec powracających problemów;
- wyuczone zachowanie;
- zestaw technik dostosowania się zarówno do środowiska zewnętrznego, jak i do innych ludzi;
- „osad historii”;
- mapa, sito, matryca.

Zasady kulturalnego zachowania

Kultura zachowania to ogłada, dobre maniere, konwenans towarzyski, znajomość obowiązujących zwyczajów, form towarzyskich i reguł grzeczności właściwych w danej grupie. Najważniejszym wyróżnikiem osoby kulturalnej jest jej stosunek do drugiego człowieka: życzliwość, poszanowanie godności zarówno własnej, jak i osób ze swojego otoczenia, szacunek dla osób

starszych, otwartość na kontakty, jak też umiejętność współpracy i współdziałania. To znajomość obyczajów i form towarzyskich, reguł grzeczności; umiejętność postępowania w życiu i radzenia sobie w różnych trudnych sytuacjach. Nienaganne formy zachowania oznaczają życzliwość dla ludzi, uprzejmość, tolerancję, opanowanie emocji. Okazując dobre maniere, dajemy wyraz szacunku wobec innych. Dobre nawyki i właściwe zachowania kształtują się od najmłodszych lat.

Kultura osobista

To jedna z tych „cech”, które rozwijamy w sobie przez całe życie. Jednakże, aby móc rozwijać w sobie cnoty, należy mieć do tego motywację i wiedzieć, w jaki sposób piękne cechy przyczynią się do poprawy jakości naszego życia. Kultura jest też cechą społeczeństwa, kształtuje życie społeczne i nadaje mu odpowiednią strukturę. Kulturą jest wszystko, czego uczy się człowiek w trakcie życia społecznego i co jest przekazywane poprzez pokolenia.

Fot. pexels.com

Kindersztuba

To dobre wychowanie wyniesione z domu, które obejmuje m.in. zasady poprawnego zachowania się, taktu, szacunku dla innych i dla siebie samego. Obecnie nie tyle zanika słowo kindersztuba, co zmienia się jego znaczenie. Być może to wina bezstresowego wychowania, antypedagogika poczyniła pewne szkody, ale na szczęście jest już *passé*. Niemniej skutki pozostały i są aż nadto widoczne. Słowo kindersztuba pochodzi z języka niemieckiego. Spolszczona wersja funkcjonuje w naszym kraju od co najmniej 200 lat. Określenie to było i jest stosowane do starannego wychowania, na które kładziony jest nacisk w domu rodzinnym. Dziecku wpaja się zasady poprawnego zachowania, grzeczności, taktu, szacunku do innych. Chodzi o ogładę towarzyską, umiejętność kontaktowania się z innymi ludźmi, o zdolność wysławiania się, także o elokwencję i odczytanie (nie tylko z Internetu).

Patrząc na zachowanie znacznej części młodzieży, a także studentów (nie wspomnę o „elitach” politycznych), można mieć wrażenie, że sama wartość tego słowa odchodzi w zapomnienie, podobnie jak i wyraz kindersztuba. Ze świecą szukać dzieci, które używają zwrotów grzecznościowych takich jak: „proszę, podaj mi” czy „dzię-

Fot. pexels.com

kuje”. W restauracjach, a także w kościele można zaobserwować biegające i wrzeszczące dzieci, a ich rodzice ani myślą zareagować. Cóż, niewychowany wychować nie potrafi. Piosenkarze posługują się coraz głośniejszą aparaturą, a nie głosem (nie każdemu taki prezent dała natura), ale nazywają się idolami. W tramwajach i autobusach młodzież w wieku szkolnym nie kwapi się ustąpić miejsca siedzącego osobie starszej. Ostatnio MPK w Krakowie stara się uzupełniać braki wychowania domowego, od czasu do czasu włączając, wypowiedziane ciepłym głosem, komunikaty „Bądź wrażliwy – ustąp miejsca!”. Przepuszczanie kobiety w drzwiach na uczelni należy do rzadkości, dlatego kiedy to się zdarzy, mówię głośno, by inni usłyszeli: „proszę podziękować rodzicom za dobre wychowanie”. Rodzice roszczeniowi wychowują podobnie dzieci, bo „im się to należy”. Zbyt często zaślamiamy się szeroko pojętą wolnością, swobodą obyczajów, które mają usprawiedliwić brak jakichkolwiek granic obyczajowych.

Zachowanie w miejscach publicznych

Należy pamiętać, że miejsca publiczne są wspólne dla wszystkich, dlatego trzeba zachować szacunek dla innych ludzi oraz otoczenia. Zachowanie w miejscach publicznych jest ważnym elementem kulturalnego zachowania, ponieważ wpływa na komfort i bezpieczeństwo wszystkich ludzi i otaczającej człowieka przyrody. Pierwszą zasadą jest utrzymywanie porządku i czystości. Należy unikać śmiecenia i pozostawiania bałaganu po sobie. Warto również segregować śmieci, aby pomóc w ochronie środowiska. Drugą zasadą jest stosowanie się do norm zachowania, takich jak kultura osobista, np. wystrzeganie się nieprzyzwoitego zachowania lub hałasowania. Kolejną stanowi szacunek dla innych ludzi, ich prywatności i wolności. Trzeba unikać naruszania przestrzeni osobistej innych i szanować ich decyzje.

Co świadczy o kulturze bycia

Warto dbać o stosowność zachowania w każdej sytuacji życiowej. Osoba kulturalna zwraca uwagę na swój wygląd zewnętrzny: stara się zawsze wyglądać schludnie; dba nie tylko o strój, ale także o higienę osobistą. Niezwykle istotna jest kultura słowa, język, słownictwo, jakim się posługujemy.

Słowa i czyny zewnętrzne zmieniają nasze wnętrza (słowa zmieniają nasze czyny). Karol Wojtyła w antropologicznym dziele *Osoba i czyn* zwraca uwagę na fakt, iż czyny zewnętrzne człowieka mają moc uwewnętrzniania się. Oznacza to, że osoba staje się taka, jakie są jej czyny. Sposób naszego zachowania, łagodność i elegancja na co dzień, również mają moc uwewnętrzniania się. O ile staramy się zachowywać z klasą, nasz sposób bycia ugruntowuje się w naszym wnętrzu. Ugruntowane przekonania wewnętrzne z kolei jeszcze bardziej kształtują sposób naszego postępowania.

Czym jest kultura osobista?

Jest to cecha nabywana w wyniku ciągłej pracy nad sobą przez całe życie. Stanowi pewną trwałą właściwość, określa zachowanie człowieka niezależnie od czasu, miejsca i okoliczności, jest też nieodłączną częścią człowieka o pięknym wnętrzu i radości życia. Z kolei sposób postępowania kształtuje wnętrza człowieka i wzmacnia lub osłabia pewne zachowania. Taka zależność istnieje w każdej dziedzinie życia, nie tylko w związkach, a kultura osobista wpływa na jakość naszej codzienności.

Człowiek o wysokiej kulturze osobistej przestrzega dobrych manier (zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym), odznacza się elokwencją, czytaniem i dyscypliną, także uczciwością i wszystkimi innymi cechami, które pozwalają mu dobrze funkcjonować w miejscu pracy. Osoba kulturalna przestrzega zasad życia społecznego. Warto wspomnieć tu o jeszcze jednej cesze osoby o wysokiej kulturze osobistej. Chodzi o umiejętność wprowadzania w życie zasad dyscypliny. Wymaga to pracy nad sobą – trudu samowychowania, rozwijania w sobie dobrych cech. Nie da się podjąć tego trudu bez dyscypliny.

Naucz się zachowywać w każdej sytuacji – proszę, przepraszam, dziękuję, słucham

Troska o kulturę osobistą to bardzo ważne zadanie dotyczące każdego człowieka, szczególnie młodego. Kulturę osobistą przekazujemy naszym dzieciom od pierwszych dni życia – jest to nieodłączny element wychowania. Pigułką na uspokojenie nie wychowamy, raczej wyłączymy. Kultura

osobista jest wizytówką każdego z nas, efektem wychowania, pracy nad sobą, wpływa zarówno na jakość życia rodzinnego, jak i zawodowego. Środowisko, w którym przebywamy, oddziałuje na nasz poziom kultury, szukamy dobrego środowiska dla swoich dzieci (szkoły elitarne). Warto tu przytoczyć przysłowia wyrażające przeciwieństwa prawdy i mądrości życiowe: „Jak się wejdzie między wrony...”, „Z kim kto przystaje...”, „Nie daleko pada jabłko od jabłoni”, „Jaka mać, taka nać”.

Kultura bycia to przestrzeganie dobrych manier, używanie zwrotów grzecznościowych, znajomość norm i zwyczajów, a także właściwych zachowań. Dobre nawyki i właściwe zachowania kształtują się od najmłodszych lat w domu rodzinnym, potem w szkole, wreszcie w społeczeństwie. Do cech osoby kulturalnej poza uśmiechem, życzliwością, uprzejmością, lojalnością i dyskrecją, zaliczyć też można słowność, punktualność, panowanie nad złym humorem, uważne słuchanie, język, kontrolowanie mowy ciała. Ponadto szacunek dla wszystkich osób z otoczenia, powściągliwość w osądach i wydawaniu opinii, otwartość na drugiego człowieka czy ustąpienie miejsca w autobusie, sprawdzenie komuś godziny odjazdu autobusu na rozkładzie, podniesienie rzeczy, która upadła.

Niestety w dzisiejszych czasach kultury osobistej brakuje wielu osobom. Z bólem serca patrzę na upadek dobrych obyczajów, na zachowanie nie tylko młodzieży, ale także tych, którzy powinni być wzorem. Być może dlatego tak trudno o autorytety, skoro od ludzi, którzy powinni być wzorem płynie zarówno język nieparlamentarny, jak i zachowanie dalekie od przyzwoitego, można by rzec „umarła klasa”.

Zasady kulturalnego zachowania w różnych kulturach

Aby praktykować te zasady, **trzeba najpierw poznać i zrozumieć kulturę innych ludzi**. Nie każda kultura ma takie same normy i wartości co nasza, dlatego warto być otwartym na poznanie zasad obowiązujących w innych kulturach i zrozumienie ich różnorodności. W dzisiejszych czasach ludzi z różnych kultur spotkać można na co dzień, dlatego zaznajomienie się z ich zasadami kulturalnego zachowania jest niezwykle ważne. Wiedza na ten temat pomaga uniknąć nieporozumień oraz nieprzyjemnych sytuacji, a także umożliwia zbudowa-

nie pozytywnych relacji międzykulturowych. Zasady te obejmują wiele aspektów życia, takich jak sposób komunikowania się, zachowanie przy stole, ubieranie się czy szacunek dla różnic kulturowych.

Znajomość zasad kulturalnego zachowania w innych kulturach to nie tylko sposób na uniknięcie kłopotów, ale także możliwość wzbogacenia naszego życia. Poznanie odmiennych kultur daje okazję zobaczenia różnych punktów widzenia i podejść do życia, a także zwiększa naszą wrażliwość i empatię. Dlatego warto nauczyć się i praktykować zasady kulturalnego zachowania, aby żyć w harmonii i zrozumieniu z ludźmi z różnych kultur. Zdobywanie tej wiedzy można potraktować jako element naszego osobistego rozwoju. Pomaga ona zrozumieć, że każdy człowiek ma inne normy i wartości, które należy szanować. Dzięki temu stajemy się bardziej otwarci na różnorodność, co pozwala nam zbudować pozytywne relacje międzykulturowe.

Kultury różnią się w wielu aspektach, w tym także w zasadach kulturalnego zachowania. Co jest uważane za odpowiednie i nieodpowiednie w jednym kraju, może wyglądać inaczej w innym. Dlatego, jeśli planujemy odwiedzić inny kraj, warto wcześniej zapoznać się z zasadami kulturalnego zachowania tam obowiązującymi, aby uniknąć nieporozumień oraz pokazać szacunek dla tamtejszej kultury. Na przykład, w Japonii ważne jest, aby zde-

Fot. pexels-cottonbro-studio.com

mować buty przed wejściem do domu lub świątyni, a także trzymać ręce na kolanach podczas jedzenia. W Arabii Saudyjskiej kobiety powinny nosić długie, luźne ubrania, a także zakrywać włosy i twarz w niektórych miejscach publicznych. W Indiach szacunek dla starszych ludzi jest bardzo ważny, dlatego należy unikać zwracania się do nich po imieniu. Różnice kulturowe są fascynującym aspektem naszego globalnego społeczeństwa, które otwiera nas na różnorodność tradycji, zwyczajów i wartości. To pozytywne zjawisko, które będzie przybierać na sile! Przemierzamy się do różnych krajów i na różne kontynenty, młodzież wyjeżdża w ramach Erasmus, poznając inną i promując naszą kulturę, obyczaje i zachowanie.

Zwyczaje kulinarne – od kuchni azjatyckiej po śródziemnomorskie smaki

Zwyczaje kulinarne są jednym z najbardziej fascynujących aspektów różnic kulturowych. Przekraczając granice geograficzne, możemy odkryć bogactwo smaków i tradycji z różnych regionów świata. Kuchnia azjatycka oferuje np. szeroki wybór aromatycznych potraw, takich jak sushi, curry czy dania stir-fry, które wykorzystują unikalne połączenia przypraw i specyficzne techniki kulinarne. Kuchnia śródziemnomorska, reprezentowana przez kraje takie jak Włochy, Grecja i Hiszpania, słynie natomiast z wykorzystania świeżych składników, oliwy z oliwek i ziół, tworząc smakowite dania, takie jak pizza, moussaka czy tapas. Różnice w zwyczajach kulinarnych przygotowywania, spożywania posiłków i używania tradycyjnych składników odzwierciedlają różnorodność kulturową i zapewniają niezapomniane doświadczenia kulinarne w naszym wielokulturowym świecie. Ważne jest także zachowanie przy stole.

Obchody świąt – od chińskiego Nowego Roku po brazylijskie karnawały

Obchody świąt są niezwykle intrygującym aspektem różnic kulturowych – celebrują ducha, tradycje i wartości społeczności na całym świecie. Od chińskiego Nowego Roku po brazylijskie karnawały, różnorodność tych obchodów stanowi wyjątkowe widowisko pełne kolorów, dźwięków i radości.

Chińskie obchody Nowego Roku, nazywane także Świętem Wiosny, przyciągają uwagę wyjątkowym przepychem i tradycjami. Ulice są ożywione pokazami fajerwerków, smakiem kulinarnych specjałów i występami tradycyjnych tancerzy lwa. To czas, kiedy rodziny zbierają się, składają sobie życzenia i otwierają czerwone koperty z pieniędzmi symbolizującymi szczęście i obfitość. Z kolei brazylijskie karnawały są znany na całym świecie festiwalem tańca, muzyki i kolorowych strojów. W tym czasie miasta takie jak Rio de Janeiro i Salvador de Bahia ożywają dźwiękami bębnów, tańcami sambowymi i paradami ulicznymi. Karnawały przynoszą nie tylko zabawę i ekspresję artystyczną, ale również stanowią okazję do oddania hołdu brazylijskiemu dziedzictwu kulturowemu i integracji społecznej.

Podobnie jak chiński Nowy Rok i brazylijski karnawał, obchody świąt w innych krajach również odzwierciedlają bogactwo różnic kulturowych. Na przykład, hinduskie Holi Festival to radosne święto kolorów, podczas którego ludzie bawią się, obrzucając się barwnym proszkiem, co symbolizuje braterstwo i jedność. Natomiast japońskie Obon to czas, gdy rodziny spotykają się, aby uczcić swoich przodków poprzez tańce, procesje i lampionowe festiwale. Poznanie różnych kultur i obowiązujących w nich zasad jest interesujące i wartościowe, ponieważ pomaga nam lepiej zrozumieć świat i ludzi wokół nas.

Słowa kluczowe: kultura bycia.

Przypisy:

- ¹ M. Lubaś, *Zarys nowej problematyki zjawisk i procesów kulturowych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” t. 9, nr 3/2013, s. 60, 63.
- ² J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobiecki (red.), *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, Białystok 2009.
- ³ W.J. Burszta, *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*, Poznań 1998.
- ⁴ J. Gajda, *Antropologia kulturowa. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze*, Kraków 2009.
- ⁵ A. Kłoskowska, *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 2022.
- ⁶ A.L. Kroeber, C. Kluckhohn, *Badanie kultury*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa 1975, s. 31–45; zob. też: C. Kluckhohn, *Culture and Behavior*, New York 1962. Clyde Kluckhohn łączył badania terenowe z głęboką refleksją socjopsychologiczną i ogólnohumanistyczną.

Bibliografia:

- Aronson E.: *Człowiek istota społeczna*. Warszawa: PWN, 2009.
- Cialdini R.B.: *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2004.
- Depoorter N., Walle M.: *Wielka księga dobrych manier*. Warszawa: Artbooks, 2023.
- Gajda J.: *Pedagogika kultury: historyczne osiągnięcia, współczesne kontrowersje wokół edukacji kulturalnej, perspektywy rozwoju*. Lublin: UMCS, 1998.
- Griffin E.: *Podstawy komunikacji społecznej*. Gdańsk: GWP, 2003.
- Hyla M.: *Akademicki savoir-vivre*. Katowice: beezar.pl, 2014.
- Kamińska-Radomska I.: *Kilka lekcji o wychowaniu*. Leśko: Bosz, 2022.
- Kołodziejczyk J., Pyżalski J.: *Dyscyplina w szkole a kompetencje nauczycieli – gdzie jesteśmy i dokąd zmierzamy?*. UMIEJĘTNOSCI%20WYCHOWAWCZE/_dyscyplina_w_szkole_a_kompetencje (dostęp: 04.03.2024).
- Młynarczyk E.: *Savoir-vivre. Na co dzień i od święta*. Białystok: Printex, 2016.
- Munro K.: *Dobre maniery są super*. Wrocław: Esteri, 2017.
- Radziejewicz J.: *Takt i nietakt w wychowaniu*. „Nowa Szkoła” nr 5/1996, s. 5–10.
- Rowid H.: *Podstawy i zasady wychowania*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1957.
- Sakowicz A.: *Savoir-vivre na co dzień*. Poznań: PubliCat, 2011.
- Sampson E.: *Jak tworzyć własny wizerunek*. Warszawa: ABC, 1996.
- Strzeszewska A., Nojszewska J.: *ABC dobrego wychowania*. Toruń: Literat, 2016.
- Towles A.: *Dobre wychowanie*. Tł. A. Gralak. Kraków: Znak, 2021.
- Wierzbicka A.: *Kultura języka polskiego. Praktyczne ćwiczenia*. Łódź: Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, 2001.
- Wojtyła K.: *Osoba i czyn*, [w:] tenże, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Uniwersytetu Lubelskiego, 1985, s. 210-243.
- Zalewski D.: *Rozumna dyscyplina*. Lublin: Firma EK Dariusz Zalewski, 2018.
- Zamojska J.: *O wychowaniu*. Lublin: Fundacja Servire Veritati IEN, 2022.

***

Teresa Olearczyk – doktor habilitowany nauk społecznych, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, profesor nadzwyczajny Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego. Kieruje Katedrą Teorii i Historii Wychowania w Krakowskiej Akademii. Członek Rady Redakcyjnej „Hejnału Oświatowego”.

Wirtualna etykieta: miniprzewodnik

dr Joanna Rzońca

Cyfrowa komunikacja stała się nieodłącznym elementem naszej codzienności, ale wirtualne przestrzenie nie zawsze są przyjazne i bezpieczne. Dobrze jest mieć świadomość, że to właśnie my – użytkownicy – je kształtujemy. Znajomość zasad netykiety pomaga budować fundamenty etycznego i pełnego szacunku komunikowania się w elektronicznym świecie.

1. Zrozumienie Netykiety

Netykieta – niby każdy zna to pojęcie, ale gdy pojawiają się pytania, co ono dokładnie oznacza i czego dotyczy, wielu osobom trudno znaleźć odpowiedź. Tak jak trudno czasem odnaleźć się w zawiłościach kontaktów międzyludzkich, do których dochodzi za pośrednictwem mediów elektronicznych. Wyjaśnię więc szybko, że netykieta to taka etykieta w sieci, czyli zbiór zasad „dobrego zachowania” w komunikacji sieciowej.

Nie ma jednego oficjalnego kodeksu zachowań w sieci, jednak są pewne zasady uznawane przez większość za godne przestrzegania w ramach netykiety. Dotyczą one właściwego zachowania w Internecie. Od unikania trollingu, spamowania, po właściwe korzystanie z emotikon i zachowanie poprawności językowej – wszystko to ma na celu stworzenie zdrowego środowiska komunikacyjnego z odpowiedzialnymi uczestnikami.

Rodzice i nauczyciele powinni podkreślać znaczenie odpowiedzialności za słowa i działania w sieci, jak również konsekwencji, które mogą nastąpić w wyniku niewłaściwych postępowań. Edukacja w tym zakresie powinna zaczynać się od najmłodszych lat, aby dzieci od początku rozumiały wagę swoich cyfrowych śladów. Przekazywanie zasad netykiety to inwestycja w przyszłość, która przyniesie korzyści zarówno indywidualnym użytkownikom, jak i całej cyfrowej społeczności.

Gdzie stosujemy netykiety?

Netykieta znajduje zastosowanie w różnych formach komunikacji cyfrowej, w tym:

- Korespondencja mailowa;
- Media społecznościowe (zdjęcia, filmy, posty, komentarze);

- Blogowanie;
- Spotkania online;
- SMS-y.

2. Praktyczne wskazówki dotyczące netykiety

Kluczowym elementem netykiety jest szacunek okazywany innym użytkownikom sieci przy równoczesnej świadomej ochronie siebie, swojego wizerunku i danych. Warto dawać młodym dobry przykład, tworząc pozytywne i konstruktywne wiadomości oraz publikując posty i komentarze. Używanie właściwego tonu, akceptowalnych zwrotów, poprawnego języka, zarysowywanie kontekstu – to wszystko pozwala unikać nieporozumień, konfliktów i nieprzyjemnych sytuacji.

Korespondencja mailowa

Ten sposób komunikacji powinien zawierać elementy, takie jak: temat, powitanie, treść, zakończenie i podpis. Ważne jest, aby pamiętać o właściwym adresowaniu wiadomości, stosowaniu form grzecznościowych, zachowaniu poprawności ortograficznej. Początek i koniec wiadomości powinny być dostosowane do tonu i relacji z odbiorcą. Powszechne są wiadomości zaczynające się od „Witam”, a kończące się na „Pozdrawiam”. Nie wygląda i nie brzmi to najlepiej. Warto nieco urozmaicić korespondencję i zastosować w swoich wiadomościach inne zwroty.

Jakiś czas temu przewinęła się w polskiej przestrzeni publicznej debata o „Witam”. O słówku tym wypowiadało się wielu specjalistów od języka, jak choćby prof. Jerzy Bralczyk, czy dr hab. Michał Rusinek. Ja nie używam i nie polecam takiego powitania, ale nie zachęcam również do publicznego

potępienia osób, które je stosują – to zwyczajnie niegrzeczne. Co więc wybrać zamiast „Witam”? Dość uniwersalne jest „Dzień dobry” i teoretycznie możemy je stosować niezależnie od pory dnia. Choć nieco dziwne wydaje się zaczynanie w ten sposób wiadomości np. o 22.00, nawet jeśli osoba, do której piszemy, przeczyta ją dopiero rano. Podobno jednak to nie ma znaczenia i „dzień dobry” jest stosowne nawet wieczorem!

Jakich innych zwrotów można jeszcze używać? Na szczęście jest ich całkiem sporo! Oto przykłady:

- Szanowna Pani Profesor/ Dyrektor
- Szanowny Panie Profesorze/ Dyrektorze
- Szanowna Pani/ Szanowny Panie
- Pani Aniu
- Panie Mateuszu
- Cześć
- Droga Aniu/ Kochana Aniu
- Drogi Mateuszu/ Kochany Mateuszu
- Aniu
- Mateuszu
- Szanowni Państwo
- Drogie Koleżanki
- Drodzy Koledzy
- Moi Drodzy
- Droga Klaso

A jak zakończyć wiadomość, aby nie żegnać zawsze swojego odbiorcy słowem „Pozdrawiam”?

Poniżej prezentuję 19 propozycji:

- Przesyłam pozdrowienia
- Łączę pozdrowienia
- Z pozdrowieniami
- Ślę pozdrowienia
- Pozdrawiam serdecznie
- Łączę serdeczności
- Z serdecznymi pozdrowieniami
- Życzę owocnej pracy
- Z nadzieją na owocną współpracę
- Z życzeniami zdrowia
- Wypatrując wspólnego spotkania
- Czekając na wiadomość zwrotną
- Z wyrazami szacunku
- Łączę wyrazy szacunku
- Uściski
- Ściskam
- Całusy
- Trzymaj się
- Pa

Ale tak naprawdę to nie koniec możliwości! Ciekawym pomysłem może być również „mru-

gnięcie do naszego adresata okiem” i nawiązanie do jakiegoś znanego tekstu kultury, np.:

- „Niech moc będzie z Tobą” (z „Gwiazdnych wojen”);
- „To co teraz, ha?” (ostatnie zdanie *Mechanicznej pomarańczy* Burgessa);
- „Mimo wszystko, życie się dzisiaj nie kończy” (ostatnie zdanie *Przeminęło z wiatrem* Mitchell);
- „Ostańcie z Bogiem, ludzie kochane” (ostatnie zdanie *Chłopów* Reymonta).

Netykieta w mediach społecznościowych

Media społecznościowe są miejscem, gdzie netykieta jest szczególnie ważna. Wiedza młodych użytkowników o odpowiedzialnym tagowaniu, udostępnianiu treści oraz komentowaniu postów innych stanowi istotny element cyfrowej dojrzałości. W kontekście mediów społecznościowych ważne jest, aby nauczyć młodzież, że to, co publikują, staje się częścią ich cyfrowego śladu. Publikowanie nieprzemyślanych wypowiedzi, zdjęć i filmów może nieść ze sobą długoterminowe skutki.

Dla wielu osób dużym problemem jest sposób zwracania się do innych użytkowników mediów

Fot. pexels.com

społecznościowych – na „Ty” czy na „Pan/ Pani”? Wielokrotnie spotykałam się ze stwierdzeniami, że w sieci wszyscy jesteśmy na „Ty”. Tę tezę traktuje się często jako prawdę absolutną i ostateczną, z którą nie ma dyskusji. Czy faktycznie jest to obowiązująca zasada netykiety? I tak i nie – rzeczywistość jest jak zwykle bardziej złożona, niż byśmy chcieli. Dlatego poniżej przedstawiam kilka praktycznych wskazówek, jak stosować się do tej zasady i kiedy można od niej odstąpić.

Co do zasady w sieci obowiązuje zwrot na „Ty”:

- w mediach społecznościowych,
- w treści artykułów blogowych,
- w komentarzach,
- w newsletterze,
- w dyskusjach na forach,
- w wiadomościach wysyłanych przez komunikator.

Ułatwia i przyspiesza to komunikację. Czy są jednak odstępstwa od tej zasady? Tak!

- gdy jedna ze stron sobie tego nie życzy i o tym informuje;
- gdy jesteś już w formalnej relacji z daną osobą poza siecią (np. to Twój przełożony);
- gdy czujesz zakłopotanie zwracaniem się po imieniu do nieznajomych (zwrot Pan/ Pani nikogo nie obraża!).

Nie należy się więc gniewać, gdy ktoś w sieci zwraca się do nas po imieniu – bo ma do tego prawo. Jeśli sobie jednak tego nie życzymy, to grzecznie (ale jednoznacznie) należy dać o tym znać innym interlokutorom.

Hejter? Na pewno nie ja!

Wprowadzając zasady netykiety, kluczowe jest uświadomienie młodym użytkownikom, że słowa w Internecie mają wagę i mogą wpływać na innych. Nie wystarczy nauczyć młodzież, jak reagować na nieprzyjemne sytuacje w sieci – od blokowania użytkowników, po zgłaszanie nieodpowiednich treści i cyberprzemocy. Trzeba także uświadomić uczniom, że łatwo przekroczyć granicę i samemu/ samej stać się źródłem niepożądanego zdarzenia. Zanim skomentuje się dany post, film czy zdjęcie, należy sprawdzić, czy nasza wypowiedź zda „antyhejtowy test”. Oto pytania, które należy sobie wówczas zadać:

- Czy bez problemu mogę powtórzyć te same słowa do adresata, ale na spotkaniu „w realu – twarzą w twarz”?
- Czy taki sam komentarz napisany przez ko-

goś innego pod moim postem byłby dla mnie całkiem OK?

- Czy taki sam komentarz pod postem mojego męża/ mojej żony/ mojego syna/ mojej córki/ mojego przyjaciela/ mojej przyjaciółki byłby całkiem OK?
- Czy mój komentarz jest merytoryczny, związany z tematem komentowanej przeze mnie publikacji?
- Czy mój komentarz wnosi w dyskusję jakąś wartość?
- Czy potrafię konkretnie nazwać tę wartość, którą daje mój komentarz?
- Czy stosuję w nim kulturalne lub przynajmniej neutralne zwroty?

Rozwijanie empatii cyfrowej

Z problemem hejtu wiąże się przeciwstawne mu zjawisko. Empatia cyfrowa to zdolność rozumienia i odczuwania emocji innych osób w środowisku online. Wymaga ona od użytkowników świadomości, że po drugiej stronie ekranu są prawdziwi ludzie.

Fot. pexels.com

Dlatego warto zorganizować zajęcia, na których uczniowie mogą ćwiczyć umiejętność wczuwania się w sytuację innych osób online, np. poprzez tworzenie scenek, w których omawiają, jak różne komentarze mogą wpływać na emocje. Kolejnym krokiem jest nauczenie młodzieży, jak reagować na negatywne zachowania w sieci w sposób konstruktywny, np. poprzez oferowanie wsparcia osobom, które doświadczają cyberprzemocy.

Tworzenie bezpiecznej przestrzeni cyfrowej w domu i szkole

Zachęcanie do otwartej rozmowy o doświadczeniach online, ustanawianie zasad korzystania z Internetu w domu oraz promowanie kultury szacunku i współpracy w szkole są kluczowe dla budowania bezpiecznej przestrzeni cyfrowej.

Zachęcanie do otwartych dyskusji na temat doświadczeń online pozwala na lepsze zrozumienie wyzwań, z jakimi młodzi ludzie mogą się spotkać w sieci oraz na wspólne szukanie rozwiązań problemów. Jako nauczyciele i rodzice musimy też pamiętać, że dość rzadko zdarza się, by dana osoba była w sieci tylko ofiarą lub tylko sprawcą cyberprzemocy. To może być dla niektórych zaskakujące, ale zazwyczaj młody człowiek jest równocześnie czyjąś ofiarą i czyimś oprawcą.

Niepożądane zachowania

Przykre czy wulgarne komentarze oraz złośliwe wiadomości to niejedyne przykłady niewłaściwych zachowań w sieci. Dobrze jest znać najczęstsze działania i postawy, które uznawane są za niestosowne i niegrzeczne.

Oto lista tych, z którymi można spotkać się najczęściej:

- **Trolling** – prowokowanie kłótni w dyskusjach elektronicznych, obrażanie innych w komentarzach.
- **Spamowanie** – rozsyłanie śmieciowych wiadomości.
- **Flooding** – wysyłanie powielonych wielokrotnie wiadomości w krótkich odstępach czasu.
- Nadużywanie emotikon lub używanie w komunikacji samych emotikon.
- Nadużywanie wielkich liter – w komunikacji elektronicznej wielkie litery oznaczają krzyk.
- Zabieranie głosu w dyskusji **OT** (*off topic* – nie na temat).

- Rozsyłanie tzw. łańcuszków szczęścia.
- Stosowanie wulgaryzmów.
- Oznaczanie w postach i komentarzach innych osób bez zapytania ich o zgodę.

Znajomość zasad netykiety pomaga budować fundamenty etycznego i pełnego szacunku komunikowania się w elektronicznym świecie

Poprzez konsekwentne wpajanie zasad netykiety, wspieranie bezpiecznego korzystania z sieci oraz rozwijanie zdolności empatii cyfrowej możemy wspólnie budować w sieci przestrzeń, która jest bezpieczna, szanująca i inkluzyjna. Uczynimy Internet środowiskiem przyjaznym dla każdego, gdzie szacunek i zrozumienie stanowią podstawę interakcji. Nie zapominajmy o odpowiedzialności za słowa wypowiedziane w przestrzeni wirtualnej. Dbajmy o to, by nasze cyfrowe ślady były odbiciem wartości, które chcemy przekazać innym.

Słowa kluczowe: netykieta, bezpieczeństwo cyfrowe, odpowiedzialność online, empatia cyfrowa, edukacja internetowa.

Bibliografia:

- Kielban Ł.: *Netykieta. Kultura komunikacji w sieci*. 2014.
- Staniszevska Z.: *Dzieci w sieci, czyli dobre maniery w Internecie*. Katowice: Debit, 2017.
- Żarowska-Mazur A.: *Jak się zachować w Internecie. Netykieta i cyberbezpieczeństwo dla najmłodszych*. Bielsko-Biała: Dragon, 2019.

***

Dr Joanna Rzońca – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie nauk o sztuce, filmoznawca, kulturoznawca, bibliotekoznawca. Nauczyciel i wychowawca w IV LO w Krakowie. Specjalizuje się w komunikacji twórczej oraz andragogice, czyli w obszarze uczenia się i rozwoju osobistego osób dorosłych.

Kultura osobista – wskazówki dla młodzieży

dr hab. Teresa Olearczyk, prof. KAAFM

Tworzenie i rozwijanie swojej kultury osobistej to proces, który wymaga pracy nad sobą i świadomości własnych potrzeb oraz wartości.

Oto pięć wskazówek, które mogą Ci pomóc w tym procesie:

1. Określ swoje wartości – zastanów się, co jest dla Ciebie najważniejsze w życiu i jakie wartości kierują Twoim postępowaniem. To pozwoli Ci określić, co jest dla Ciebie priorytetem oraz podejmować bardziej świadome decyzje.
2. Bądź konsekwentny – twórz swoją kulturę osobistą poprzez konsekwentne działania i zachowania, które odpowiadają Twoim wartościom. Pamiętaj, że to, co robisz, ma większe znaczenie niż to, co mówisz.
3. Bądź otwarty na rozwój – poszukuj nowych wyzwań, ucz się nowych rzeczy, bądź elastyczny i otwarty na zmiany. To pozwoli Ci rozwijać swoje umiejętności oraz pogłębiać swoją wiedzę.
4. Bądź empatyczny – szanuj innych ludzi, słuchaj ich i stawiaj się w ich sytuacji. To pozwoli Ci na budowanie trwałych relacji i zrozumienie, jak Twoje zachowanie wpływa na innych.
5. Bądź autentyczny – nie udawaj kogoś, kim nie jesteś. Bądź sobą i traktuj innych ludzi z szacunkiem. Pamiętaj, że każdy ma prawo do własnego zdania i swojego stylu życia.

Kultura osobista a sukces. Jak zwiększyć swoje szanse na osiągnięcie celów?

Kultura osobista ma bezpośredni wpływ na nasze szanse na osiągnięcie sukcesu. Dobre relacje z innymi ludźmi, umiejętność nawiązywania kontaktów oraz pozytywny wizerunek to kluczowe elementy sukcesu w życiu prywatnym i zawodowym.

Oto kilka wskazówek, jak zwiększyć swoje szanse na osiągnięcie celów poprzez rozwijanie swojej kultury osobistej:

1. **Bądź empatyczny** – szacunek i empatia dla innych ludzi pozwalają na budowanie trwałych relacji oraz ułatwiają osiąganie celów.
2. **Komunikuj jasno i skutecznie** – umiejętność skutecznego komunikowania swoich myśli i potrzeb jest kluczowa w relacjach z innymi ludźmi oraz w osiąganiu celów.
3. **Bądź elastyczny i otwarty na zmiany** – elastyczność i otwartość na nowe pomysły oraz zmiany otwiera przed nami nowe możliwości i umożliwia rozwijanie się.
4. **Twórz wartość dla innych ludzi** – stawiaj na pierwszym miejscu potrzeby i cele innych ludzi, a pozytywne efekty w postaci lojalności i zaangażowania będą odczuwalne również przez Ciebie.
5. **Pozostań autentyczny** – bądź sobą, nie udawaj kogoś, kim nie jesteś. Autentyczność i szczerść budują trwałe i autentyczne relacje.

W czasie lekcji uczeń zachowuje się właściwie, jeżeli:

- wstaje, gdy nauczyciel się do niego zwraca,
- nie przerywa, gdy wypowiada się ktoś inny,
- nie przeszkadza w prowadzeniu lekcji,
- nie je, nie pije, nie żuje gumy na lekcjach,
- nie wychodzi z ławki bez powodu,
- stara się być aktywny.

***

Teresa Olearczyk – doktor habilitowany nauk społecznych, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, profesor nadzwyczajny Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego. Kieruje Katedrą Teorii i Historii Wychowania w Krakowskiej Akademii. Członek Rady Redakcyjnej „Hejnału Oświatowego”.

Czy ocenianie kształtujące może pomóc w wychowaniu?

Danuta Sterna

Wielu z nas nauczycieli przekonało się, że ocenianie kształtujące może pomóc w procesie nauczania i uczenia się uczniów. Czy może również pomóc w wychowaniu?

O ocenianiu kształtującym najlepiej mówić poprzez jego pięć strategii:

- I. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.
- II. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą.
- III. Udzielanie uczniom takiej informacji zwrotnej, która przyczyni się do ich widocznych postępów.
- IV. Umożliwianie uczniom, by korzystali wzajemnie ze swojej wiedzy i umiejętności.
- V. Wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu swojego uczenia się.

Prześledźmy je, mając na względzie wychowanie naszych uczniów.

I. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu

Można pomóc młodym ludziom w formułowaniu ich osobistych celów związanych z rozwojem zarówno psychicznym, jak i naukowym. Potrzebna jest do tego osobista rozmowa z uczniem na temat tego, jakim człowiekiem chciałby być, jakie wyznaje wartości, co jest dla niego ważne. Wygląda to bardzo poważnie, ale można zacząć od pytania, co jest dla ciebie ważne, kto jest dla ciebie autorytetem, jak widzisz swoją przyszłość. W rozmowie indywidualnej uczniowie określają cele na określony czas (np. miesiąc, semestr, rok), a następnie wspólnie z nauczycielem zastanawiają się nad kryteriami sukcesu, czyli – po czym poznam, że te cele osiągnąłem w wyznaczonym czasie. Trzeba pamiętać, że są to cele ucznia, a nie cele zasugerowane przez nauczyciela. Dobrze jest

zaczynać od mniej ambitnych celów, aby uczeń mógł odnieść sukces, np.:

- Będę punktualny (kryteria sukcesu: przez miesiąc nie spóźnię się do szkoły).
- Poprawię ocenę z matematyki (kryteria sukcesu: z następnej klasówki z matematyki otrzymam stopień o jeden wyższy niż z poprzedniej).
- Będę uprzejmy dla kolegów i koleżanek (kryteria sukcesu: nie pokłóćę się z nikim przez miesiąc).

Rys. autorki

II. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą

Można przygotować uczniów do odpowiedzi na pytania o cele, rozpatrując wspólnie pytania. Można poświęcić godzinę wychowawczą na określenie – co jest dla uczniów ważne (z czego na pewno nie zrezygnują), co jest ważne, ale w pewnych warunkach mogą zrezygnować i co jest mniej ważne i może być odłożone na później. Młodzi ludzie mogą porozmawiać o tym w małych grupach, aby przygotować się do określenia dla siebie celów, do których będą dążyć. Druga strategia w kontekście wychowania może oznaczać ustale-

nie wraz z uczniem działań, które pomogą mu cel osiągnąć.

W przypadku wymienionych przykładów może to być:

- Będę punktualny – będę nastawiać budzik na 15 minut wcześniej.
- Poprawię ocenę z matematyki – przygotuję się do klasówki razem z Marysią.
- Będę uprzejmy dla kolegów i koleżanek – jeśli mnie ktoś zdenerwuje, to policzę do 10.

Trzeba pamiętać, że to sam uczeń ma wyznaczyć sobie takie działania, które są dla niego możliwe do wykonania.

Rys. autorki

III. Udzielanie uczniom takiej informacji zwrotnej, która przyczyni się do ich widocznych postępów

W tej strategii potrzebny jest nauczyciel i udzielanie przez niego informacji zwrotnej. Nauczyciel umawia się z uczniem na spotkanie „pośrednie” i w rozmowie wraz z nim ustala, jak postępuje jego działania, co się udaje, a co nie. Może się okazać, że działania „przerastają” ucznia i warto je zmodyfikować. Informacja zwrotna powinna zawierać to, co uczniowi się już udało, co i jak może zmienić. Ważne, aby rozmowa przebiegała w atmosferze troski i zrozumienia. Najlepiej, jeśli nauczyciel może wesprzeć młodego człowieka w jego staraniach i docenić je.

Rys. autorki

IV. Umożliwianie uczniom, by korzystali wzajemnie ze swojej wiedzy i umiejętności

W tej strategii można wykorzystać innych uczniów, czyli zaprosić do rozmowy na życzenie ucznia jego przyjaciela, który pomoże mu w realizacji celu. Rówieśnik może efektywnie pomóc. Warto, aby młody człowiek miał swojego sojusznika na co dzień. Może to być również osoba z rodziny, która będzie gotowa pomagać i na której pomoc uczeń się zgodzi.

Rys. autorki

V. Wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu swojego uczenia się

Ta strategia zarówno w procesie uczenia się, jak i wychowania oznacza samodzielność i odpowiedzialność. Czyli to młody człowiek sam powinien ustalać swoje cele i planować ich realizację oraz wziąć za nie odpowiedzialność. To nie jest zadanie, które nauczyciel wyznacza uczniowi, to ma być jego własne postanowienie. Dzięki temu to sam uczeń dokonuje oceny, w czym ma trudności, co by chciał zmienić i jak to zrobić.

To jeden ze sposobów, w jaki można wykorzystać ocenianie kształtujące do pomocy uczniowi w rozwoju. Wymaga od nauczyciela poświęcenia czasu każdemu uczniowi, ale da się to zorganizować. Takie postępowanie może się przydać również do wystawienia oceny z zachowania, której „żywość” mam nadzieję, już się kończy, ale niestety nadal obowiązuje. Dzięki takiemu podejściu do sprawy sam uczeń może dokonać samooceny swojego zachowania, a w niej nie tego, co mu się udało, ale tego, jakiego postępu dokonał.

Słowa kluczowe: ocenianie kształtujące.

***

Danuta Sterna – matematyczka, była pracowniczka naukowo-dydaktyczna Politechniki Warszawskiej, dyrektorka liceum i nauczycielka matematyki; autorka publikacji i książek dla nauczycieli i materiałów metodycznych. Prowadzi stronę www.oknauczanie.pl.

Fot. pexels.com

Wychowanie przez czytanie, czyli o bon tonie na lekcjach języka polskiego w szkole podstawowej

Joanna Kantor-Malik

„Kultura – to, co zostaje, kiedy zapomnisz wszystko, czego się nauczyłeś” – Selma Lagerlöf.

Niniejszy artykuł stanowi propozycję nowoczesnych rozwiązań metodycznych na lekcje języka polskiego skoncentrowane wokół wychowania do wartości i rozwijania umiejętności społecznych: zachowania w sytuacji oficjalnej i nieoficjalnej, dostosowania ubioru do okazji, dobrych manier gospodarza i gościa. Współczesna szkoła jako przestrzeń rozwoju młodego człowieka jest miejscem jego socjalizacji oraz kształcenia kompetencji miękkich, które są nieodzowne w dorosłym życiu. Literatura omawiana na lekcjach języka polskiego może stanowić pretekst do dyskusji, prowokować pytania o właściwe postawy i działania bohaterów w kontekście ogólnie przyjętych norm społecznych czy zasad *savoir-vivre*'u w naszym kręgu kulturowym.

Nauczyciele stają się zatem przewodnikami dzieci i młodzieży po nieoczywistej „sztuce życia”. Czym ona w istocie jest? Znacząca etykiety,

autor wielu książek i wykładowca filozofii *savoir-vivre*'u Stanisław Krajski wyjaśnia, że „*savoir-vivre* to przede wszystkim Sztuka Życia, dzięki której nasze życie staje się nie tylko piękniejsze, ale szlachetniejsze, wolne od wielu problemów, »zgrzytów«, negatywnych emocji i konfliktów”¹. Po okresie pandemii zaobserwowane deficyty w budowaniu pozytywnych relacji międzyludzkich zmobilizowały środowiska szkolne do szczególnej troski o tę sferę wychowania młodych ludzi. Stąd też niektóre szkoły zdecydowały się na wprowadzenie do swojej oferty edukacyjnej zajęć *savoir-vivre*'u lub jego elementów na godzinach wychowawczych czy lekcjach języka polskiego.

Ćwiczenia zaproponowane poniżej można wykorzystać zarówno na zajęciach polonistycznych, jak i treningach umiejętności społecznych w szkołach podstawowych.

Cele podejmowanych działań uczniowskich.
Uczniowie:

- tworzą mapę mentalną obrazującą złamane przez bohaterkę zasady *savoir-vivre*'u;
- potrafią dostosować strój i zachowanie do miejsca oraz sytuacji komunikacyjnej;
- stosują w praktyce zasady etykiety wizerunku w sieci;
- formułują wnioski po przeczytaniu materiału tematycznego – m.in. tworzą dekalog wzorowych zachowań w wybranej sytuacji oficjalnej i nieoficjalnej.

Metody:

- praca z tekstem literackim/ publicystycznym/ naukowym za pomocą pytań ukierunkowanych;
- studium przypadku;
- mapa mentalna;
- symulacja sytuacyjna;
- projekt w oparciu na narzędziach AI (np. komiks, plakat).

Czas realizacji: 3 godziny lekcyjne.

Proponowany materiał literacki dla klas 4–6 szkoły podstawowej: fragmenty książki Jackie French *Zwariowane rodziniki. Moja matka piratka*, Warszawa 2016, rozdziały: *Wywiadówka* s. 44–46 i *Mama idzie do szkoły*, s. 48–54. Wspomniana książka nie należy do rodzaju „grzecznych książeczek”, dlatego nauczyciel powinien wprowadzić uczniów w świat przedstawiony z odpowiednim komentarzem wychowawczym. Przywołane fragmenty mają rozbawić młodych czytelników, ale i sprowokować do dyskusji nad zasadnością codziennego stosowania etykiety. Jeżeli młodzi ludzie postawią się w sytuacji przywołanych bohaterów i przez pryzmat własnych doświadczeń i emocji rozczytają mowę ciała, motywy działań oraz znaczenie wypowiadanych komunikatów, zrozumieją, że znajomość zasad *savoir-vivre*'u znacznie ułatwia kontakty międzyludzkie i pozwala odnaleźć się w różnych (nawet nietypowych) sytuacjach życiowych. A to cenna umiejętność, którą powinni posiadać już za młodu, by zaowocowała ich kulturalnym wizerunkiem w przyszłości.

Po przeczytaniu fragmentów książki warto zastosować metodę rutyn i wraz z uczniami odpowiedzieć na pytania: co widzę?/ co słyszę?/ jak się z tym czuję?/ (zastanawiam się) co mogę z tym zrobić? (zgodnie z zasadami etykiety spotkania), wszystko to z perspektywy opisanych postaci: Cyryla, Tani Terror, Pana Szelańskiego, Pana Powolniaka.

Propozycja zadań, możliwych do realizacji w formach: stacjonarnej, online lub hybrydowej

Nauczyciel, w oparciu na wstępnej diagnozie klasy w zakresie: kompetencji społecznych, znajomości zasad *savoir-vivre*'u, umiejętności polonistycznych (m.in. redagowania tekstu, formułowania wniosków) i poziomu opanowania narzędzi IT, podejmuje decyzję, czy zrealizuje wszystkie zaproponowane zadania z całą klasą, czy podzieli uczniów na zespoły projektowe. W zależności od wybranej opcji można poniższe zadania umieścić na jednej karcie pracy lub rozpisać je do realizacji przy konkretnych stacjach zadaniowych.

Przeczytajcie fragmenty rozdziałów: *Wywiadówka* i *Mama idzie do szkoły* z powieści *Moja matka piratka* Jackie French. Następnie wykonajcie zadania.

1. Jakie zasady dotyczące etykiety spotkania złamała tytułowa bohaterka? Zwróćcie uwagę na jej wygląd i zachowanie w stosunku do syna i jego wychowawcy. Swoje odpowiedzi zapiszcie w formie mapy mentalnej na przygotowanych kartkach.

2. Wcielcie się w rolę stylistów i udzielcie Tani Terror porad (co najmniej pięciu), dotyczących wyglądu w sytuacji oficjalnej. Wskazówki znajdziecie w artykułach:

- S. Krajski, *Savoir-vivre. Życie zaczyna się od szczegółów*, <http://www.savoir-vivre.com.pl/?podstawowe-zasady-eleganckiego-ubioru,247>,
- I. Jabłonowska, *Stylowa Moda*, <https://www.stylowamoda.pl/wygladac-jak-milion-dolarow-niezawodne-kroki-dla-luksusowego-wizerunku/>.

3. Na podstawie zasad kreowania wizerunku w sieci stwórzcie profil FACEBOOKOWY Tani Terror za pomocą kreatora: <https://www.classtools.net/FB/home-page>. Zapiszcie w punktach, na co należy zwrócić szczególną uwagę (minimum pięć). Wykorzystajcie w tym celu wskazówki zawarte w:

- artykule: <https://www.stylowamoda.pl/wygladac-jak-milion-dolarow-niezawodne-kroki-dla-luksusowego-wizerunku/>,
- materiale szkoleniowym Fundacji THINK: *Wizerunek i bezpieczeństwo w sieci*, <https://rozwijamy.edu.pl/moje-kompetencje/wizerunek-i-prezentacja/155-wizerunek-w-sieci>.

4. Na podstawie zasad etykiety stwórzcie plakat, na którym zobrazujecie metamorfozę Tani Terror. Praca, wykonana dowolną techniką, ma zawierać

opis wizerunku przed i po przemianie. Możecie skorzystać z kreatora plakatów w Canvie: https://www.canva.com/pl_pl/tworzyc/plakaty/ lub generatora obrazów Bing Image Creator AI: <https://www.bingimagecreator.net/>.

5. Za pomocą edytora komiksów, np. <https://makebeliefscomix.com/>, stwórzcie alternatywną rozmowę Cyryla z mamą, w której udaje się chłopcu przekonać ją argumentami etykiety, żeby zmieniła swój wizerunek, zanim pójdzie na wywiadówkę. Swoją pracę zapiszcie w formacie umożliwiającym prezentację na tablicy multimedialnej (np. dokument Word lub Power Point).

6. Za pomocą informacji dostępnych w Internecie i innych źródłach sformułujcie dekalog wzorowych zachowań w wybranej sytuacji oficjalnej, np. spotkania z nauczycielem lub dyrektorem szkoły. Przykładowe źródła:

- A. Jantos, *Gdy nauczyciel mówi – postawa ucznia*, <http://www.savoir-vivre.com.pl/?12-w-szkole,111>,
- J. Kamyczek, *Savoir-vivre dla nastolatków*, Warszawa 1974.

7. W oparciu na fragmentach książki *Savoir-vivre. Poradnik w pilnych potrzebach* S. Krajskiego: *Wizyta towarzyska* (np. *Powitanie/ Zachowanie przy stole/ Deser, herbata, kawa/ Pożegnanie*) oraz przeczytanych rozdziałach książki Jackie French sformułujcie pięć rad, którymi moglibyście się podzielić z Tanią Terror, by w przyszłości nie popełniała gaf towarzyskich jako gość spotkania.

8. Ułóżcie przemówienie do rówieśników, w którym zawrzecie wskazówki dotyczące zachowania się podczas wizyty towarzyskiej. Wykorzystajcie wnioski z materiałów:

- N. Elias, *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*, Warszawa 1980, s. 83–84,
- *Jak powinno się zachowywać, przychodząc z wizytą*, <https://instytutetykiety.pl/10-cech-dobrego-goscia-czyli-o-tym-jak-powinno-sie-zachowywac-przychodzic-z-wizyta/>,
- *Jak zachowywać się przy stole*, <https://www.youtube.com/watch?v=zKM-0eAADXU>.

Ewaluacja działań edukacyjnych

Każda z grup prezentuje w wyznaczonym przez nauczyciela czasie efekty swojej pracy na forum klasy. Wymiernym efektem działań wychowawczych będzie znajomość zasad *savoir-vivre*'u

przez uczniów. Jako poloniści na pewno docenimy nowe umiejętności uczniowskie w postaci: wykorzystania myślenia krytycznego, wyciągania wniosków, efektywnej pracy z tekstem (wyszukiwania informacji, odróżniania opinii od faktów), tworzenia wypowiedzi w różnych formach (poradnika postaw zgodnych z etykietą, zasad kreowania wizerunku w sieci, mapy mentalnej, komiksu, plakatu), a także nabycia i utrwalenia kompetencji przyszłości opartych na współpracy z AI (bezpieczne wykorzystanie przez uczniów zasobów sieci oraz narzędzi projektowych online).

W dzisiejszych czasach gwałtowny postęp technologiczny niejednokrotnie deprecjonuje pielęgnowanie wartości humanistycznych. Warto jednak zaznaczyć, że znajomość zasad *savoir-vivre*'u stwarza możliwość ocalenia kultury bycia i godności ludzkiej w coraz bardziej zelektronizowanym (zdehumanizowanym) świecie. Postępowanie zgodne z *bon tonem* gwarantuje uczniom, rodzicom oraz nauczycielom odpowiednie warunki współpracy i rozwoju.

Wzajemny szacunek, kultura dostrzegania emocji, potrzeb i motywacji działania drugiego człowieka zawsze będą postawami pożądanymi zarówno w przestrzeni szkolnej, jak i na rynku pracy, dlatego warto podejmować inicjatywy edukacyjne, które w przystępny dla dzieci sposób będą je nie tylko przyszłościowo kształcić, ale i wychowywać do wartości dla dobra nas wszystkich.

Słowa kluczowe: literacki *savoir-vivre*, projekt edukacyjny, kompetencje przyszłości.

Przypisy:

- ¹ S. Krajski, *Savoir-vivre. Poradnik w pilnych potrzebach*, Warszawa 2006.

***

Joanna Kantor-Malik – szkoleniowiec, doradca metodyczny ds. języka polskiego dla krakowskich szkół podstawowych MCDN Ośrodek w Krakowie, nauczycielka w Publicznej Szkole Podstawowej Sióstr Prezentelek, absolwentka studiów podyplomowych: dziennikarstwo, wirtualizacja przestrzeni edukacyjnej, organizacja i zarządzanie oświatą.

Dobre maniery, czyli savoir-vivre w edukacji inkluzyjnej szkoły podstawowej

dr Kinga Kusiak-Witek

„Elegancja i dobre maniery pomogą ci otworzyć drzwi, których nie otworzy nawet najlepsza edukacja” – Clarence Thomas (sędzia Sądu Najwyższego USA).

Zasady dobrego wychowania są szczególnie ważne w placówkach, które kształcą młode pokolenie ze specjalnymi potrzebami w inkluzji z rówieśnikami. Edukacja włączająca dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi opiera się na wzajemnym zaufaniu, życzliwości, prospołeczności, pozytywnych relacjach należących do zasad savoir-vivre’u. Do edukacji wczesnoszkolnej dołączyli uczniowie potrzebujący specyficznej uwagi ze względu na swoje specjalne potrzeby, zaburzenia rozwoju, dysfunkcje, będący w kryzysie migracji, uchodźstwa, przewlekle chorzy, ale także ci, którzy mają szczególne uzdolnienia. Wszyscy powinni poznać zasady dobrego wychowania. Edukacja opierająca się na relacji, na wzajemnym zaufaniu, doskonale współgra z zasadami savoir-vivre’u.

Istotną rolę odgrywa nauczyciel wychowujący młode pokolenie. To on swoim postępowaniem i sposobem przekazywania wiedzy modeluje dalsze nawyki i zachowania młodych ludzi. Dobre wychowanie gwarantuje późniejszą postawę dorosłych już ludzi w relacjach z drugim człowiekiem i odniesienie do otaczającej ich rzeczywistości. Z tego względu na poziomie edukacji włączającej już w przedszkolu i szkole podstawowej prowadzone są zajęcia z etykiety i savoir-vivre’u skierowane do uczniów. W tym artykule nakreślę definicyjne ujęcie savoir-vivre’u w kontekście edukacji inkluzyjnej w klasach 1–3, wskażę znaczenie kultury życia przez komunikację językową, relacje społeczne w klasie dla edukacji włączającej, a także zaprezentuję sposoby realizacji zasad savoir-vivre’u na zajęciach rewalidacyjnych.

W edukacji inkluzyjnej najważniejsze jest kształtowanie takiego człowieka, który w kulturze wychowania dostrzega działanie nie tylko dla własnych korzyści, ale również dla innych i odnaj-

duje w tym własne szczęście i sens istnienia. Niestety nadal brakuje w kulturze wychowania świadomości społecznej na temat potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami, w tym dzieci z innych kultur, m.in. z Ukrainy czy migrujących rodziców.

Interpretacja pojęciowa savoir-vivre’u w odniesieniu do specjalnych potrzeb edukacyjnych

Katarzyna Wrońska definiuje pojęcie savoir-vivre’u jako „znajomość życia”, „sztuka życia”. Słowo to pochodzi z języka francuskiego: *savoir* – wiedzieć, *vivre* – żyć. Pojęcie to może występować pod synonimem ogłada, dobre maniery, bon ton, konwenans towarzyski, znajomość obowiązujących zwyczajów, form towarzyskich i reguł grzeczności funkcjonujących w danej grupie (Wrońska, 2019). To także umiejętność postępowania w życiu i radzenia sobie w różnych trudnych sytuacjach. Nie można spłycać zasad savoir-vivre’u do nakrywania i podawania do stołu oraz sposobów jedzenia i picia.

W edukacji włączającej savoir-vivre traktowany jest jako sposób komunikacji, wygląd czy prezencja. Normy dobrego wychowania to również: uśmiech, uprzejmość, życzliwość, punktualność, dyskrecja, lojalność, grzeczność. Umiejętność kulturalnego zachowania się w określonych sytuacjach jest jak pływanie czy jazda na rowerze: trzeba się nauczyć, a potem robi się to odruchowo. Wiek wczesnoszkolny jest czasem, w którym gafy i potknięcia będą wybaczone, natomiast bywa, że w dorosłym życiu płaci się za nie wysoką cenę.

Inkluzyjna szkoła to wspólnota uczniów o różnych potrzebach edukacyjnych, zbiorowisko indywidualności. Uczniowie ze szczególnymi potrzebami to dzieci, które ze względu na swoje cechy

albo okoliczności, w których się znalazły, muszą podjąć dodatkowe działania w celu przezwyciężenia barier uniemożliwiających lub utrudniających im udział w różnych sferach życia na równi z innymi osobami. Mimo wspólnej, często używanej „etykiety” specjalnych potrzeb edukacyjnych, grupa uczniów nie stanowi jednorodnej zbiorowości – należą do niej zarówno dzieci wybitnie zdolne, jak i niepełnosprawne intelektualnie. Warto w tym miejscu podkreślić, że „specjalność” potrzeb tych uczniów nie oznacza, iż mają oni inne potrzeby, tylko że w związku z ich trudniejszą sytuacją rozwojową (np. deficytem poznawczym), społeczną (np. mniejszą akceptacją grupy rówieśniczej) należy potrzeby te uznać za bardziej złożone, nasilone i zaspokajane w znacznie mniejszym stopniu (Szumski, 2021). Warto wiedzieć, iż *savoir-vivre* jest uwarunkowany kulturowo, a więc różni się w zależności od regionu świata. Jednakże bez względu na szerokość geograficzną jedno jest pewne – znajomość zasad *savoir-vivre*’u jest jednym z wyznaczników kultury osobistej.

Środowisko szkolne jest samo w sobie różnorodne i sprzyja spotkaniom osób z różnych środowisk, kultur, o niejednolitym statusie społecznym, odgrywających różne role, mających wielorakie

doświadczenia i możliwości. Szkoła włączająca to taka, która zauważa różnorodność, czyli różnice i podobieństwa pomiędzy grupami i jednostkami, a także aktywnie z nimi pracuje po to, aby wszyscy czuli się w niej jak u siebie, aby każdy uczeń mógł w pełni korzystać z edukacji oraz innych wymiarów życia szkolnego, przestrzegając zasad kultury dostosowanych do tej społeczności.

Savoir-vivre wszystkich uczniów inkluzyjnej szkoły

W tej części artykułu skupię się na komunikacji w szkole podstawowej w odniesieniu do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Słowa mają ogromną moc, a język kształtuje rzeczywistość kultury jako podstawę wychowania. Dlatego też we włączaniu w proces edukacji *savoir-vivre*’u wszystkich uczniów istotne jest rozważenie procesu adaptacji młodych ludzi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Warto korzystać z opracowanych porad *savoir-vivre*’u wobec osób ze specjalnymi potrzebami. Może to być podpowiedzią dla wszystkich uczestników procesu dobrego wychowania w konwencji całej edukacji. Niezwykle cenna wydaje się bezpośrednia rozmowa na temat tego, jak należy się zachować – po prostu zapytaj o to tę osobę!

Istnieje wiele praktycznych poradników *savoir-vivre*’u wobec osób ze specjalnymi potrzebami. Na potrzeby tego artykułu wybrałam opracowanie Agnieszki Jędrzejczak, bogato ilustrowane i napisane z myślą o uczniach szkoły podstawowej. Przytoczę kilka zasad:

- Nie głaszcz i nie rozpraszaj psa przewodnika – pies pracuje!
- Pamiętaj, że wózek, kule czy laska należą do sfery osobistej osoby z niepełnosprawnością. Nie należy dotykać ich bez pozwolenia właściciela.
- Zadbaj o dostępność twojej strony internetowej dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Więcej na dostepnestrony.pl.
- Szczególnie zimą pamiętaj o odśnieżeniu podjazdów i przejazdów. Mogą poruszać się po nich osoby na wózkach.
- Dziecko z wadami wrodzonymi (np. z zespołem Downa) może przyjść na świat w każdej rodzinie.

Fot. pexels.com

- Nie stój nad głową osobie siedzącej na wózku – cofnij się dwa kroki lub usiądź.
- Witając się z osobą, która ma np. amputowaną rękę, śmiało uściśnij jej drugą.
- Jeśli chcesz pomóc osobie na wózku wsiąść lub wysiąść np. z tramwaju, najpierw zapytaj ją, jak to zrobić.
- Zwracaj się bezpośrednio do osoby z niepełnosprawnością, a nie do osoby towarzyszącej.
- Specjalne potrzeby nie są barierą w przyjaźni czy w miłości.
- Niektóre osoby mówią niewyraźnie. Jeśli nie rozumiesz, co taka osoba mówi, poproś ją o powtórzenie lub zapisanie słów.
- Bądź cierpliwy i wyrozumiały – drugi człowiek czasami potrzebuje więcej czasu, aby coś zrobić.
- Kiedy mówimy bądź piszemy o uczniach z niepełnosprawnością, zwracamy się właśnie w ten sposób – osoby ze specjalnymi potrzebami. Ważne jest, aby podkreślać indywidualność, a nie stan fizyczny.
- Do osoby z zaburzeniami słuchu mów w naturalnym tempie, bezpośrednio, nie zakrywaj ust i nie krzycz. Kluczowe informacje zapisz na kartce.
- Pamiętaj, że miejsca oznaczone kopertą są przeznaczone dla kierowców z niepełnosprawnością.
- Witając się z osobą niewidomą, dotknij jej lekko w ramię i przedstaw się.
- Podejdź do osoby niewidomej i zaproponuj pomoc. Podaj swoje ramię i idź pół kroku przed nią.
- Dla osób poruszających się o kulach stanie jest bardzo uciążliwe.
- Na pytanie dzieci o niepełnosprawność odpowiadaj w sposób naturalny, np. powiedz, że pan ma chore nogi i nie może chodzić, dlatego porusza się na wózku.

Unikajmy zwrotów takich jak skazany na..., cierpi na..., przykuty do..., dotknięty... Tego typu wyrazy sugerują bierność i brak kontroli nad swoim życiem. Nie łączmy niepełnosprawności z ograniczeniem – zamiast niewidomi używajmy określenia osoby niewidome. Zamiast cierpieć na – użyjmy lepiej sformułowania osoba z... (np. osoba z epilepsją, osoba z autyzmem). Nie powin-

niśmy mówić osoba psychicznie chora, a osoba z doświadczeniem choroby psychicznej, osoba z doświadczeniem zaburzeń zdrowia psychicznego. Zastąpmy wyrażenie osoba skazana na wózek inwalidzki na – osoba korzystająca z wózka inwalidzkiego. Pamiętajmy również, że 80% niepełnosprawności jest niewidocznych dla innych.

Odnosząc się do narodowości, używajmy zamienników: Cygan – Rom, Azjata – konkretne narodowości (np. Hindus, Hinduska, Chińczyk, Chinka). Zamiast Murzyn, Murzynka – Czarnoskóry, Czarnoskóra, Ciemnoskóry, Ciemnoskóra, Afro Polak, Afro Polka. Słowa Arab nie należy używać jako synonimu słowa muzułmanin. Pierwsze oznacza członka społeczności arabskojęzycznej, a drugie wyznawcę islamu.

Język inkluzyjny jest wolny od stereotypów związanych z wiekiem. Używajmy takich sformułowań, jak: senior, seniorka, osoba starsza, starsi koledzy, starsze koleżanki, starsi ludzie. Nie stosujmy również takich słów, jak bezdomny i bezdomna, zamiast nich powiedzmy – osoba w kryzysie bezdomności. Nie używajmy także sformułowania uchodźcy, mówmy – osoby uchodźcze, nie mówmy też o ludziach, że są nielegalni. Nielegalne mogą być działania czy czyny, a nie ludzie. Kolejną sprawą jest nieużywanie takich słów, jak: zalew, napływ, fala. To są osoby, a nie zalewy, napływy czy fale. Nie należy również mylić migrantów z osobami uchodźczymi. Uchodźcy, uchodźczynie to osoby, które opuściły kraj ze względów bezpieczeństwa i potrzebują schronienia.

Używamy języka inkluzyjnego po to, aby wszystkim żyło się lepiej i nikt nie był wykluczony. To bardzo ważne. Bądźmy empatyczni, nie krzywdźmy drugiego człowieka. Jeszcze jeden argument, aby uczyć dzieci w szkole takiej kultury w odniesieniu do innych osób. Należy mieć na względzie, że to dzieci mogą być edukatorami dorosłych.

Kulturalne wychowanie a teoria społecznego uczenia uczniów

Nauka *savoir-vivre*'u w edukacji wczesnoszkolnej może opierać się na teorii społecznego uczenia się. Rozwijanie swojej tożsamości i uczenie się są nierozdzielnie powiązane z doświadczeniem edukacyjnym dzieci. Według tego sposobu rozumienia dziecko zmienia się w kontekście nauki w praktyce społecznej. Nauka obejmuje również

ciągły proces, w którym urzeczywistniana jest werbalna i społeczna interakcja. W tym nurcie wypowiada się Zdzisław Mach, podkreślając społeczny, kulturowy i historyczny wymiar komunikacji i uczenia się kultury życia przez ludzi (Paleczny, 2008). W takim nurcie należy dostrzec ultimata natury społeczno-afektywnej, takie jak osobiste predyspozycje do uczestnictwa w relacji, szczególną wrażliwość na potrzeby innych, a nawet zdolność do wczuwania się i zrozumienia obyczajów i praktyk własnej wspólnoty. Ta świadomość potrzeb nie ogranicza się, oczywiście, tylko do tego kontekstu, lecz obejmuje również zrozumienie innych, a ponadto wrażliwość na osoby wykluczone, jeśli są takie oraz wolę edukacji włączającej. Zalicza się do niej również zaangażowanie uczuciowe i wrażliwość w kontakcie z najsłabszymi i najwrażliwszymi grupami osób (takimi jak dzieci, osoby starsze czy osoby niepełnosprawne), jak również gotowość do osobistego uczestnictwa i zdolność przejmowania ról tych osób, które faktycznie nie mogą brać aktywnego udziału w życiu społecznym, to znaczy dbałość o rozwijanie szczególnej wrażliwości na potrzeby i oczekiwania innych osób.

Według Michaela Byrama należy wyróżnić formy wiedzy (*savoirs*) składające się na międzykulturową kompetencję komunikacyjną, których można nauczać i uczyć się. W każdej szkole działa system niepisanych zasad i założeń, które są nieświadomie powielane i pielęgnowane. Tak zwane *savoir-vivre* szkoły wpływa na wychowanie, atmosferę w szkole, a także na stosunek do różnorodności społecznej. Są one związane z przekonaniami dotyczącymi pożądanego charakteru relacji wewnątrz społeczności szkolnej. Etykieta każdego ucznia w szkole bez wątpienia łączy się z klimatem klasy i szkoły, dobrym samopoczuciem sprzyjającym nauce i tworzeniu relacji społecznych. Dobre maniery klasy w środowisku nauczania zależą od atmosfery klasy, definiowanej na różne sposoby, np.: „otoczenie intelektualne, społeczne, emocjonalne i fizyczne, w którym uczą się uczniowie” (Adrian, 2011).

Nieco inaczej zagadnienie to omawia Marek Kulesza. Według niego dobre wychowanie w klasie to „wszystkie reguły pracy i życia w klasie, które nauczyciel faktycznie narzuca i wzmacnia przy okazji rozwiązywania bieżących sytuacji dydaktycznych i wychowawczych” (Kulesza, 2007). Natomiast przez etykietę uczniów

w klimacie szkoły Erich Petlak pokazuje „przeważający rodzaj interakcji między uczniami oraz pomiędzy nauczycielem a uczniami” (Petlak, 2007). Autor ten uważa, że „klimat klasy wyraża, w jakim stopniu każdy uczeń jest w klasie zadowolony, czy uczniowie dostatecznie rozumieją się nawzajem, jaki jest wśród nich stopień współzawodniczenia i konkurencji i na ile klasa jest zwarta i solidarna”.

Reasumując powyższe rozważania, można wynioskować, iż *savoir-vivre* w inkluzyjnej szkole to zbiór zasad oraz dobrych praktyk, które mają na celu poprawę relacji między uczniami a nauczycielami oraz zapewnienie dobrego klimatu w szkole. Te zasady pomagają wszystkim dzieciom dobrze funkcjonować w środowisku klasy i szkoły, doświadczyć i nauczyć się kultury osobistej, tolerancji, empatii i szacunku do innych.

Przykłady dobrych praktyk *savoir-vivre*’u na zajęciach rewalidacyjnych dzieci o specjalnych potrzebach intelektualnych w stopniu lekkim

SCENARIUSZ 1

Temat: *Savoir vivre* na rewalidacji.

Uczeń klasy 3 szkoły podstawowej.

Czas trwania zajęć: 60 minut.

Cel ogólny: ćwiczenie umiejętności kulturalnej komunikacji w codziennych sytuacjach.

Cele operacyjne: uczeń – potrafi określić, czym jest *savoir-vivre*; umie odróżnić zachowanie kulturalne od niekulturalnego; potrafi dokonać autorefleksji i korekty swojego zachowania; wie, jak zachować się w określonej sytuacji społecznej.

Forma pracy: indywidualna.

Metody pracy: oparte na słowie; oparte na działaniu praktycznym.

Środki dydaktyczne: karty obrazkowe; komiks *Jak się zachować?*, karty z grą *Słowa, gesty...*, kredki.

Przebieg:

Powitanie, rozmowa wstępna, wprowadzenie do tematu, określenie celu zajęć w języku ucznia. Omówienie komiksu składającego się z 3 elementów. *Ćwiczę umiejętność kulturalnej komunikacji.*

1. *Savoir-vivre* – dyskusja.

Uczeń, spośród obrazków prezentowanego komiksu, wybiera te, które kojarzą mu się ze słowem *savoir-vivre*. Nauczyciel spisuje skojarzenia. Na

podstawie zebranych ilustracji dziecko odpowiada na pytanie: co to jest dobre wychowanie? Nauczyciel uzupełnia wypowiedź ucznia, dopowiadając to, czego w niej zabrakło.

2. Drzewko decyzyjne: Zachowanie właściwe czy nie?

Na tablicy multimedialnej wyświetlone są różne sytuacje. Uczeń właściwe obrazki przyczepia do gałęzi drzewka decyzyjnego. Sytuacje należące do kategorii – *zachowanie kulturalne* oraz *zachowanie niekulturalne*. Następnie, przyglądając się im, wybiera te, które według niego pasują do jego zachowania. Zadaniem ucznia jest dokonanie autorefleksji dotyczącej swojego zachowania przy pomocy nauczyciela.

3. Dydaktyczna gra z elementem grywalizacji „Słowa, gesty...”

Każdy z uczestników losuje kategorię – opisz lub pokaż oraz słowa kluczowe dotyczące kultury osobistej. W zależności od wylosowanej kategorii zadaniem uczestników jest pokazanie danego słowa gestami, dramą lub opisanie go bez używania słowa klucza.

4. Debata na temat: czy warto być kulturalnym. Jeżeli tak, to dlaczego?

Zadaniem ucznia jest wybranie swoich trzech argumentów (za i przeciw, tzn. czy warto być kulturalnym? Czy może nie?) i uzasadnienie swojego wyboru.

5. Giełda pytań.

Uczestnicy giełdy losują kolejno z tajemniczej skrzyni pytania, które zadają osobie siedzącej po swojej prawej stronie.

6. Podsumowanie.

SCENARIUSZ 2

Klasa 3, do której uczęszczają uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną i spektrum autyzmu.

Czas trwania zajęć: 60 minut.

Cel ogólny: uświadomienie celowości stosowania właściwego zachowania między ludźmi.

Cele operacyjne: uczeń – rozumie potrzebę stosowania przyjętych norm obyczajowych; dostrzega związek pomiędzy kulturą osobistą (zachowaniem) a funkcjonowaniem w otoczeniu i oceną innych; zna podstawowe zasady kulturalnego zachowania się w różnych sytuacjach życia codziennego; potrafi określić niezbędne zasady właściwego zachowania się w szkole.

Forma pracy: zajęcia z całą klasą.

Metody pracy: aktywizujące.

Środki dydaktyczne: film.

Przebieg:

1. Wprowadzenie do tematu.

Nauczyciel wyświetla film o zasadach kulturalnego zachowania obowiązujących podczas zajęć (szanujemy się wzajemnie, słuchamy drugiej osoby, nie krytykujemy i nie wyśmiewamy, chęć zabrania głosu sygnalizujemy podniesieniem ręki, czekamy na swoją kolej). Film o treści *Savoir-vivre*, czyli – znajomość obyczajów i form towarzyskich, reguł grzeczności; umiejętność postępowania w życiu i radzenia sobie w różnych trudnych sytuacjach. Na prezentacji filmowej można obejrzeć zasady *savoir-vivre*'u dotyczące przede wszystkim kilku głównych dziedzin życia:

- nakrywania, podawania do stołu i jedzenia;
- wyglądu osobistego, prezencji (np. postawy, higieny) i właściwego ubioru;
- form towarzyskich (np. w miejscu zabawy i nauki, w rodzinie, na przyjęciach);
- sposobów komunikacji telefonicznej i internetowej;
- zachowania się w szczególnych sytuacjach.

Wyjaśniam w klasie, że zachowania *savoir-vivre*'u mogą być uwarunkowane kulturowo, a więc znacząco różnią się od siebie w zależności od regionu świata.

2. Dyskusja wprowadzająca.

- Loteryjka obrazkowa, skojarzenia ze słowem *savoir-vivre* metodą burzy mózgów (zapisanie skojarzeń na tablicy).
- Rozmowa z wykorzystaniem posteru plakatów i metody burzy mózgów na temat dobrych manier. Uczniowie w zespołach pracują metodą burzy mózgów: „Czemu służą dobre maniere? Dlaczego warto znać i stosować zasady kulturalnego zachowania się?” (zapisanie odpowiedzi na tablicy i w zeszytach).
- Poster plakatów:

Klasa podzielona jest na zespoły. Podziału dokonuje nauczyciel w taki sposób, aby uczniowie słabsi intelektualnie pracowali z innymi dziećmi. Uczniowie losują hasła:

Zespół 1. Konwenanse towarzyskie są po to, abyśmy swym zachowaniem nie obrażali innych.

Zespół 2. Jak cię widzą, tak cię piszą.

Zespół 3. Zgodna praca i właściwe zachowanie zjednuje klasę.

Dzieci w zespołach wykonują swoje plakaty, mogą wybierać gotowe sformułowania. Mogą rysować lub pisać swoje propozycje. Omówienie wykonanych plakatów.

Na zakończenie cała grupa dokonuje prezentacji w formie wypowiedzi ustnej i pokazu plakatów. Plakaty zostają przywieszane w widocznym miejscu w klasie.

Zespół 1. Dokonuje podsumowania. Wyjaśnienie słowa konwenanse – uprzejmości. Formy grzecznościowe, jak np.: proszę, przepraszam, dziękuję – ułatwiają nam życie.

Zespół 2. Podsumowuje, że na podstawie zachowania i wyglądu często oceniamy innych i sami jesteśmy oceniani. Wywiązuje się dyskusja Czy jest to właściwe, czy też nie? Może krzywdzące?

Zespół 3. Stwierdza, iż naruszenie reguł może powodować ośmieszenie (drwiący uśmiech, ironiczne spojrzenie).

• Drzewko decyzyjne:

Drzewko decyzyjne na temat nieładnych gestów, zachowania i nawyków (zapisanie odpowiedzi na drzewku decyzyjnym: jakie zachowanie wybrać). Wybieranie prawidłowych odpowiedzi. Nieładne gesty, zachowanie, nawyki to: wskazywanie palcem, zwłaszcza na jakąś osobę; trzymanie rąk w kieszeniach podczas rozmowy; trzaskanie drzwiami – zupełnie niedopuszczalne (drzwi trzeba zawsze przytrzymać i zamknąć „aksamitnie”, nawet, jeśli bardzo się spieszymy); w kłótni trzaskanie nie jest argumentem, tylko czynnością agresywną, obraźliwą; podrygiwanie kolanem podczas dyskusji; „rozsiadanie” się na fotelu, krzesła; bujanie się na tylnych nogach krzesła; zakładanie nogi na nogę w taki sposób, że kostka jest oparta na kolanie; uderzanie pięścią w stół; odwracanie się plecami do rozmówcy lub innej osoby, w pobliżu której znajdujemy się w towarzystwie; drapanie się w towarzystwie (także w głowę na znak zakłopotania); dłubanie w nosie, plucie na podłogę czy gdziekolwiek indziej; pociąganie nosem; „maniakalne” bawienie się przedmiotem trzymanym w ręce; podśpiewywanie, pogwizdywanie w towarzystwie; przywoływanie kogoś gwizdem; wzruszanie ramionami; ślinienie palca przy kartkowaniu; spoglądanie na zegarek w trakcie lekcji, uroczystości, w trakcie zabawiania gości (osoba prowadząca lekcję może spojrzeć na zegarek, czasem jest to nawet wskazane); poprawianie części garderoby przy świadkach (podciąganie

spodni, rajstop itp.); dotykanie na wystawie dzieł sztuki i innych eksponatów.

• Podsumowanie:

Nauczyciel podsumowuje działania uczniów, stwierdzając: W waszych plakatach wykazaliście, iż im lepsze opanowanie zasad kulturalnego zachowania się, tym lepsze samopoczucie, większe poczucie bezpieczeństwa i możliwości nawiązywania i utrzymania kontaktów z innymi (człowiek nie musi zastanawiać się, jak się zachować w danej sytuacji, obawiać się ośmieszenia). Jest to element naszej tradycji, kultury. Dzięki dobrym manierom ułatwiamy życie starszym i słabszym, nie zakłócamy życia innym.

SCENARIUSZ 3

Temat: *Tropimy naszą kulturę i właściwe zachowanie.*

Praca w zespole terapeutycznym 5-osobowym.

Czas trwania zajęć: 60 minut.

Cele operacyjne: uczeń – potrafi określić, czym jest *savoir-vivre*; umie odróżnić zachowanie kulturalne od niekulturalnego; potrafi dokonać autorefleksji i korekty swojego zachowania; wie, jak zachować się w określonej sytuacji społecznej.

Forma pracy: praca w małych zespołach.

Metody pracy: aktywizujące.

Środki dydaktyczne: kartki z zadaniami dla grupy, laptop, arkusz białego papieru, kredki.

Przebieg zajęć:

1. Część wstępna – prezentacja tematu lekcji. Uczniowie wyruszają w podróż w poszukiwaniu kultury naszej szkoły.

2. Część główna – uczniowie odnajdują pierwsze zadanie. Mają wyjaśnić znaczenia słów *savoir-vivre*. Próbują samodzielnie wyjaśnić. Konfrontują swoje wypowiedzi z rozsypanką wyrazową. Wyjaśnienie nazwy zapożyczonej z języka francuskiego *savoir* – wiedzieć, *vivre* – istnieć, co oznacza kwestie związane z tym, co należy wiedzieć, aby istnieć. Ponadto układają inne sformułowania, np. *savoir-vivre* to sztuka życia.

3. Swobodne wypowiedzi uczniów. Uczniowie wędrują dalej, znajdują kolejne zadanie. Teraz muszą się zastanowić, jak wygląda przestrzeganie zasad kultury w określonych miejscach (znajdują ilustracje kilku sytuacji). Każde dziecko przedstawia przykłady zachowania się ludzi w różnych sytuacjach, ocenia zachowania, komentuje, przedstawia swoje odczucia. Klasa zgłasza uwagi.

4. Giełda pytań i odpowiedzi. Dzieci odnajdują pod drzewem kopertę z pytaniami: czym zatem jest dobre wychowanie? W jakich miejscach obowiązują zasady dobrego zachowania? Cemu służy znajomość *savoir-vivre'u* i jakie korzyści wynikają ze znajomości jego zasad? Jak są oceniani i postrzegani ludzie dobrze wychowani i ci, którzy nie respektują tych zasad?

5. Metaplan: Przestrzeganie zasad kultury w naszej klasie i szkole. Grupa otrzymuje kolejne zadanie – wykonanie metaplanu na temat: Jak wygląda przestrzeganie zasad kultury w naszej klasie i szkole? Oceń stan faktyczny, stan oczekiwania i przyczyny złego postępowania. Do pracy uczniowie otrzymują „garść przyjacielskich rad”, jak należy zachowywać się w szkole.

6. Konkluzje. W trakcie analizy wniosków uczniowie wybierają po jednym, najbardziej realnym do realizacji. Następnie każdy z uczniów zastanawia się, co mógłby zrobić, aby poprawić poziom kultury w klasie, w szkole.

Podsumowanie – uczniowie dokonują wspólnej refleksji.

Systemowo powinno się wychowywać, uczyć umiejętności zachowania i kanonów *savoir-vivre'u* w edukacji inkluzyjnej. Pomimo faktu, iż prymarnym punktem wychowania jest rodzina, szkoła może mieć szczególne znaczenie w kształtowaniu dobrego wychowania uczniów i stosowaniu przez nich zasad. W dzisiejszych czasach dobre maniere powinny obowiązywać w całym społeczeństwie i dotyczyć wszystkiego, co się w nim dzieje, kultury politycznej, zachowań między ludźmi itd.

Słowa kluczowe: *savoir-vivre*, inkluzja, edukacja włączająca.

Bibliografia:

- Adrjan B.: *Kultura szkoły. W poszukiwaniu nieuchwytnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2011.
- Byram M.: *Acquiring intercultural competence. A review of learning theories*, [w:] L. Sercu, *Intercultural Competence*, t. 1: *The Secondary School*. Aalborg: Aalborg University Press, 1995, s. 57.
- Byram M.: *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Bristol: Multilingual Matters, 1997.
- Cohen J.: *Praktyczny poradnik savoir-vivre wobec osób niepełnosprawnych*, <https://www.power.gov.pl/media/13600/praktyczny-poradnik-savoir-vivre-wobec-ON.pdf> (dostęp: 04.03.2024).

- Coll C., Monereo G.: *Psicología de la Educación virtual*. Madryt: Morata S.L., 2008.
- Gajdzica Z.: *O wychowaniu i kształceniu dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych w szkole ogólnodostępnej*, [w:] J. Wyczesany, Z. Gajdzica, *Uwarunkowania edukacji i rehabilitacji uczniów o specjalnych potrzebach rozwoju*. Kraków: WN AP, 2006.
- Gumowska J.: *ABC dobrego wychowania*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1959.
- Paleczny T.: *Socjologia tożsamości*. Kraków: Krakowska Szkoła Wyższa im. A.F. Modrzewskiego, 2008.
- Słupek K.: *Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Gdańsk: Harmonia, 2023.
- Szumski G.: *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2021.
- Szumski G.: *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych. Sens i granice zmiany edukacyjnej*. Warszawa: WN PWN, 2008.
- Wrońska K.: *Ogląda – nieobecny dyskurs w pedagogice. Próba (re)konstrukcji pojęcia*. „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 4/254/2019, s. 20–38.

***

Dr Kinga Kusiak-Witek – doktor nauk społecznych. Ukończyła studia magisterskie Pedagogika specjalna na Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Pracuje w MCDN Ośrodek w Tarnowie

jako nauczyciel doradca metodyczny, jest nauczycielem współorganizującym kształcenie specjalne w Szkole im. 100-lecia Ruchu Ludowego w Wierchosławicach. Pełni funkcję adiunkta w Akademii Tarnowskiej.

Praktyczny poradnik *savoir-vivre'u* wobec osób niepełnosprawnych

Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych zachęca pedagogów, rodziców i wszystkie osoby mające na co dzień kontakt z osobami niepełnosprawnymi do zapoznania się z poradnikiem *savoir-vivre'u* wobec osób niepełnosprawnych zatytułowanym *Praktyczny poradnik savoir-vivre'u wobec osób niepełnosprawnych*.

Pozycja przybliży czytelnikom problemy, na jakie w codziennym funkcjonowaniu mogą napotykać osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności oraz podpowiada, jak zachować się w codziennych sytuacjach w sposób wspierający te osoby i jednocześnie traktujący je podmiotowo. Poradnik można pobrać nieodpłatnie ze strony: www.niepelnosprawni.gov.pl

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych

Fot. pexels.com

Szanuj pamięć roboczą ucznia!

Danuta Sterna

Ucząc się czegoś, najpierw uruchamiamy pamięć roboczą, potem informacje przechodzą do pamięci długotrwałej i są przetwarzane. Część z nich zostaje zapisana, a część nie. Pamięć robocza jest krótkotrwała.

Badania sugerują¹, że w pamięci roboczej przechodzi się od trzech do pięciu informacji i tylko przez 10–20 sekund. Wymagania, jakie stawiamy naszej bardzo ograniczonej aktywnej pamięci roboczej, nazywane są obciążeniem poznawczym. Jeśli obciążenie poznawcze uczniów jest zbyt duże, nauka jest trudna lub niemożliwa. Wtedy pamięć robocza nie jest w stanie pomieścić wszystkich nowych informacji naraz lub nawet ich zarejestrować. Nie ma wystarczająco miejsca, aby je przechować, przetworzyć i przenieść do pamięci długotrwałej. Skutek jest taki, że młodzi ludzie wykonują zadanie na zajęciach, ale nie są w stanie tego zrobić później. Można powiedzieć, że jeśli coś nie zostało zapisane w pamięci długotrwałej, to nie zostało nauczone.

Nauczyciel, który przekazuje uczniom jak najwięcej informacji i nie dba o ich utrwalenie, popełnia błąd. Jak można to zmienić? Trzeba przede wszystkim zmniejszyć obciążenie i wymagania

w stosunku do pamięci roboczej i dbać o przejście informacji do pamięci długotrwałej.

Jak zmniejszyć obciążenie poznawcze?

Wszystko, co nie jest nieodłącznie związane z samym zadaniem uczenia się lub nie stanowi części procesu utrwalania w pamięci długotrwałej uczniów, jest zewnętrznym obciążeniem poznawczym. Można je ograniczyć przez eliminację.

Wykonywanie zadań przez uczniów

Można na przykład dbać o to, aby podawane młodym ludziom instrukcje do zadań były dokładne. Zawsze warto zastanowić się, czy polecenia nie dałoby się wyrazić jaśniej. Trzeba pamiętać, że dla uczniów poznawany materiał jest nowy. Najlepiej podzielić instrukcję na etapy. Należy zastanowić się, czy wszyscy uczniowie posiadają niezbędną

wiedzę i umiejętności potrzebne do wykonania zadania, czy mają łatwy dostęp do koniecznych zasobów, pozwolić im na samodzielne wybranie sposobu rozwiązania zadania. W czasie wykonywania zadania warto też zredukować niepotrzebny hałas i ewentualny bałagan. One rozpraszają.

Prezentacja wiedzy przez nauczyciela

Jeśli nauczyciel prezentuje wiedzę przy pomocy prezentacji slajdów, warto, aby zastosował się do zasad multimedialnej nauki Richarda Mayera:

- Podaj tylko te informacje, których uczeń potrzebuje. Zwykle oznacza to prosty tekst i tylko użyteczne elementy wizualne – bezpośrednio związane z nauczonym tematem.
- Ostrożnie z rozpraszaczami. Uważaj na zabawne i zmieniające się obrazy itp. Uczniowie zapamiętują je, a nie to co jest najważniejsze.
- Dawaj uczniom wskazówki do zapamiętania tego, co jest najważniejsze.
- Zmniejsz ilość tekstu na slajdzie i nie czytaj go. Daj uczniom czas na samodzielne przeczytanie w ciszy.

Bezpieczeństwo

Każdy uczy się lepiej w atmosferze bezpieczeństwa, poczucia przynależności i zaufania.

- Dla wielu uczniów z wielu powodów duża część ich aktywnej pamięci roboczej może być zajęta rzeczami niezwiązanymi z tematem zajęć. Ważne jest, aby nauczyciel miał tego świadomość.
- Sprzyjające są określone wcześniej procedury i rytuały, które sprawiają, że miejsce nauki staje się dla uczniów bezpieczne i przewidywalne.
- Bezpieczeństwo buduje określenie czasu przeznaczonego na uczenie się lub wykonywanie zadania.

Ponadto pomaga:

- pozwolenie uczniom na wykonywanie zadania wspólnie w parze lub grupie;
- nieocenianie uczniów, tylko dawanie im informacji zwrotnej o ich pracy;
- robienie przerw w nauce, najlepiej ruchowych.

Jak zmniejszyć wymagania w stosunku do pamięci roboczej?

Można to zrobić, dbając, aby uczniowie robili notatki w trakcie uczenia się. Dzięki temu mają mniej

„nowych rzeczy” do jednoczesnego przechowywania w pamięci roboczej. Zapisy te powinny być jednak tymczasowe, aby uczniowie nie musieli z nich później stale korzystać. Notatki mają służyć uporządkowaniu myśli, klaryfikacji połączeń i rozłożeniu materiału na etapy. Trzeba pozwolić uczniom na:

- dostęp do notatek np. przy pisaniu eseju lub rozwiązywaniu zadania,
- zapisywanie pomocnej procedury, np. odmiany trudnego czasownika,
- korzystanie z określonej procedury, np. dotyczącej rozwiązywania równań.

Warto planować krótkie ćwiczenia na początku tematu, aby pomóc uczniom „obudzić się” i połączyć ich wcześniejszą wiedzę i doświadczenia z nowym tematem.

Jak pomagać w przejściu informacji z pamięci roboczej do pamięci długotrwałej?

Służy temu częste przywoływanie, powtarzanie i nawiązywanie do tego, co już uczniowie wiedzą lub do tego, gdzie można wiedzę zastosować.

Na podstawie artykułu: I. Kelleher, *How to Reduce the Cognitive Load on Students During Lessons*, https://www.edutopia.org/article/how-reduce-cognitive-load-students-during-lessons?utm_content=linkpos-archive&utm_campaign=weekly-2024-01-10&utm_medium=email&utm_source=edu-newsletter (dostęp: 6.03.2024).

Słowa kluczowe: pamięć robocza, uczeń.

Przypisy:

- ¹ F. Paas, J. Sweller, *An Evolutionary Upgrade of Cognitive Load Theory: Using the Human Motor System and Collaboration to Support the Learning of Complex Cognitive Tasks*, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10648-011-9179-2> (dostęp: 6.03.2024).

***

Danuta Sterna – matematyczka, była pracowniczka naukowo-dydaktyczna Politechniki Warszawskiej, dyrektorka liceum i nauczycielka matematyki; autorka publikacji i książek dla nauczycieli i materiałów metodycznych. Prowadzi stronę www.oknauczanie.pl.

Oferta edukacyjna Muzeum Armii Krajowej w Krakowie

Muzeum Armii Krajowej w Krakowie zaprasza dzieci i młodzież do udziału w zajęciach upowszechniających wiedzę w zakresie historii XX w., II wojny światowej, Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej.

PRZEDSZKOLA I EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

Warsztaty „Orzeł biały to nasz znak! Poznajemy polskie symbole narodowe”.

Zajęcia, w trakcie których dzieci zapoznają się z polskimi symbolami narodowymi, ich znaczeniem i historią. Nie tylko uzyskają wiedzę teoretyczną na temat barw narodowych, hymnu oraz godła i ich symboliki, ale także będą miały możliwość samodzielnego ich wykonania podczas realizowania różnych zadań.

Warsztaty „Czworonożni żołnierze”.

Podczas zajęć uczestnicy poznają zwierzęta, które zasiliły szeregi różnych armii świata. Dzieci zobaczą unikatowe fotografie i fragmenty filmów przedstawiające m.in. niedźwiadka Wojtka. Zajęcia zainauguruje wizyta na ekspozycji, gdzie mali uczestnicy obejrzą m.in. przedmioty używane przez zwierzęta-żołnierzy i ich opiekunów. Następnie odbędą się warsztaty, w trakcie których dzieci, aby dowiedzieć się, o jakim zwierzętku będzie mowa, będą musiały rozwiązać liczne łamigłówki, np. ułożyć układankę, rozwiązać zagadkę, rebus oraz odszyfrować wiadomość.

Warsztaty „Poznajemy współczesnych rycerzy”.

Zajęcia przybliżą uczestnikom historię polskiej armii oraz czasy II wojny światowej. W ich trakcie odkryją świat konspiracji i bohaterskich żołnierzy. Zajęcia rozpoczną się zwiedzaniem fragmentów ekspozycji. Następnie kontynuowane będą w sali edukacyjnej. Dzieci poznają historię Wojska Polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności żołnierzy i żołnerek walczących w szeregach Armii Krajowej. Wiadomości przekazywane będą z wykorzystaniem nowoczesnej prezentacji multimedialnej. Przeprowadzony zostanie także pokaz umundurowania i ekwipunku żołnierskiego.

SZKOŁA PODSTAWOWA KLASY 4–8

Warsztaty „W szeregach Armii Krajowej”.

Żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego bohatersko walczyli o niepodległość Polski. Uczestnicy zajęć „W szeregach Armii Krajowej” uzyskają informacje dotyczące rodzajów i uwarunkowań ich konspiracyjnej działalności. Nie tylko poznają fascynujące dzieje Polskiego Państwa Podziemnego i jego sił zbrojnych, ale przede wszystkim sami będą mieli okazję wcielić się w rolę polskich konspiratorów i poznać tajniki ich pracy. Zajęcia rozpoczną się od zwiedzenia fragmentów ekspozycji, prezentujących warunki życia codziennego pod okupacyjnym jarzmem. W dalszej kolejności uczestnicy udadzą się do podziemia Muzeum, gdzie dowiedzą się więcej na temat działalności Polskiego Państwa Podziemnego i jego sił zbrojnych. Uczestnicy poznają historię Służby Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej.

Warsztaty z grą terenową „Zostań asem wywiadu!”.

Bohaterami Polskiego Podziemia zostawali także agenci wywiadu, kurierzy czy kryptolodzy. Warsztaty „Zostań asem wywiadu” przybliżą uczniom tajniki działalności konspiracyjnej. Uczestnicy zajęć poznają sylwetki wybitnych agentów, deszyfrują wiadomości, rozwiążą łamigłówki, a następnie sprawdzą swoje umiejętności podczas gry terenowej, która rozgrywa się na wystawie stałej. Zajęcia otrzymały nagrodę „Słoneczniki”. Podczas warsztatów realizowane będą różnorodne aktywności: zwiedzanie fragmentów ekspozycji stałej, szyfrowanie i deszyfrowanie tajnych wiadomości czy wypełnianie specjalnych dokumentów.

Warsztaty z grą wielkoformatową „W okupowanym Krakowie”/ „W okupowanym mieście”.

W czasie zajęć uczestnicy poznają realia okupowanego Krakowa/ miasta. Dowiedzą się, jak wyglądała codzienna rzeczywistość mieszkańców oraz konspiracyjna aktywność prowadzona na terenie miejscowości. Po zakończeniu zwiedzania i części warsztatowej uczestnicy sprawdzą zdobyte umiejętności i wiedzę na specjalnej wielkoformatowej planszy o wymiarze 50 m²! Zajęcia zainauguruje wizyta na ekspozycji. Kolejna część odbędzie się w sali warsztatowej, gdzie uczestnicy dowiedzą się, jak wyglądała okupacja niemiecka w Polsce w czasie II wojny światowej na przykładzie Krakowa. W ich trakcie przedstawione zostaną najciekawsze informacje dotyczące wojny obronnej 1939 r., warunków egzystencji w okupowanym mieście oraz polskiej działalności podziemnej.

Warsztaty „Młodzi konspiratorzy”.

Uczestnicy zajęć poznają losy najmłodszych polskich konspiratorów z czasów II wojny światowej. Zajęcia stanowią idealny wstęp do omawiania lektur dotyczących działalności Szarych Szeregów i małego sabotażu. Zajęcia zainauguruje zwiedzanie fragmentów ekspozycji. Następnie uczestnicy wezmą udział w zajęciach warsztatowych, w trakcie których, dzięki wykorzystaniu prezentacji multimedialnej, materiałów źródłowych oraz fragmentów filmów dokumentalnych, odkrywają będą historię najmłodszych polskich konspiratorów.

Warsztaty z grą terenową „Za Naszą Wolność i Waszą – odkryj historię Wojska Polskiego”.

Na zajęciach przybliżona zostanie działalność Wojska Polskiego ze szczególnym uwzględnieniem czasów II wojny światowej i konspiracyjnej aktywności polskich sił zbrojnych. Zajęcia zainauguruje aktywne zwiedzanie fragmentów ekspozycji. Następnie uczestnicy odkrywają będą historię Wojska Polskiego – poznają najważniejsze wydarzenia oraz sylwetki jego bohaterów i bohaterek. Część teoretyczna wzbogacona będzie o materiały źródłowe i ikonograficzne, a także prezentację oryginalnego ekwipunku żołnierskiego z czasów II RP oraz II wojny światowej. Zdobyte w trakcie zajęć informacje uczestnicy wykorzystają w czasie gry terenowej na terenie ekspozycji stałej Muzeum stanowiącej rekapitulację treści warsztatów.

Warsztaty z grą wielkoformatową „Śladem AK i Akcji „Burza”.

Podczas zajęć warsztatowych w trakcie miniwykładu, wzbogaconego o prezentację multimedialną, uczniowie poznają historię Polskiego Państwa Podziemnego i jego siły zbrojnej – Armii Krajowej. Uzyskają informacje na temat działalności konspiratorów w czasie II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem ich aktywności w trakcie akcji „Burza”. Na zakończenie uczestnicy zdobyłą wiedzę i umiejętności sprawdzą w trakcie wielkoformatowej gry. Zajęcia zainauguruje zwiedzanie wybranych fragmentów ekspozycji.

Warsztaty „Cichociemni. Wyjątkowi polscy żołnierze”.

Armia Krajowa stanowiła siłę zbrojną Polskiego Państwa Podziemnego. W gronie jej żołnierzy nie zabrakło również tych wyjątkowych, elitarnych, doskonale wyszkolonych i wszechstronnie przygotowanych do walki o wolność i suwerenność swej ojczyzny, przeszli oni do historii pod nazwą cichociemni. Warsztaty rozpocznie wykład, wzbogacony multimedialną prezentacją. W trakcie zajęć prezentowany będzie wojskowy ekwipunek i wyposażenie. Uczestnicy zapoznają się z metodami szyfrowania, jak też samodzielnie wykonają okupacyjne dokumenty.

Warsztaty z aktywnym zwiedzaniem „Wrzesień 1939 walka i konspiracja”.

Zajęcia przybliżą burzliwe dzieje Polski w 1939 r. W ich trakcie uczestnicy nie tylko poznają historię wojny obronnej 1939 r., ale także dowiedzą się więcej na temat nowej rzeczywistości, w jakiej znaleźli się Polacy. Przybliżone im zostaną początki polskiej konspiracji. Uczestnicy w trakcie aktywnego zwiedzania wypełnią karty pracy dedykowane zajęciom. Podczas zajęć warsztatowych przybliżone zostaną im zagadnienia dotyczące przebiegu wojny obronnej 1939 r., historii ziem polskich w czasie okupacji oraz początków konspiracyjnej działalności Polaków. Przy wykorzystaniu prezentacji multimedialnej poznawac będą najważniejsze wydarzenia wojny obronnej 1939 r. oraz sylwetki wybranych żołnierzy WP.

SZKOŁY PONADPODSTAWOWE

Warsztaty „Nie tylko bronią walczone!”.

Aktywność konspiracyjna Polaków w czasie II wojny

światowej to nie tylko walka z bronią w rękę. Orężem w walce z wrogami były też kolejne wydania „Biuletynu Informacyjnego”, wiadomości podawane w radiu „Błyskawica” czy wiersze Krzysztofa Kamila Baczyńskiego. Polska kultura czasów okupacji działała aktywnie, czego dowodzi twórczość m.in. Aleksandra Kamińskiego. Program zajęć obejmuje zwiedzanie ekspozycji stałej ze szczególnym uwzględnieniem dorobku kulturowego Polaków oraz zajęcia warsztatowe. W sali warsztatowej prezentowana będzie prasa podziemna, w tym m.in. sfalszowane przez harcerzy Szarych Szeregów wydanie „Gońca Krakowskiego”. Przekazane zostaną także informacje na temat radia, filmu, teatru i działań małego sabotażu.

Warsztaty z grą wielkoformatową „W okupowanym Krakowie”/ „W okupowanym mieście”.

W czasie zajęć uczestnicy poznają realia okupowanego Krakowa/ miasta. Dowiedzą się, jak wyglądała codzienna rzeczywistość mieszkańców oraz konspiracyjna aktywność prowadzona na terenie miejscowości. Po zakończeniu zwiedzania i części warsztatowej uczestnicy sprawdzą zdobyte umiejętności i wiedzę na specjalnej wielkoformatowej planszy o wymiarze 50 m²! Zajęcia zainauguruje wizyta na ekspozycji. Kolejna część odbędzie się w sali warsztatowej, gdzie uczestnicy dowiedzą się, jak wyglądała okupacja niemiecka w Polsce w czasie II wojny światowej na przykładzie Krakowa. W ich trakcie przedstawione zostaną najciekawsze informacje dotyczące wojny obronnej 1939 r., warunków egzystencji w okupowanym mieście oraz polskiej działalności podziemnej.

Zajęcia warsztatowe „Śladem AK i Akcji „Burza”.

Podczas zajęć warsztatowych w trakcie miniwykładu, wzbogaconego o prezentację multimedialną, uczniowie poznają historię Polskiego Państwa Podziemnego i jego siły zbrojnej – Armii Krajowej. Uzyskają informacje na temat działalności konspiratorów w czasie II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem ich aktywności w trakcie akcji „Burza”. Na zakończenie uczestnicy zdobytą wiedzę i umiejętności sprawdzą w trakcie wielkoformatowej gry. Zajęcia zainauguruje zwiedzanie wybranych fragmentów ekspozycji.

Warsztaty „Małopolanki w konspiracji”.

Zajęcia poświęcone są kobietom z terenu terazniejszej Małopolski, które zaangażowały się w działalność polskiego podziemia podczas II wojny światowej. Z narażeniem życia gotowe były poświęcić wszystko dla odzyskania niepodległości. Podczas zajęć uczestnicy zapoznają się nie tylko z historiami kilku wybranych bohaterek, ale także ogólnymi zasadami konspiracyjnej działalności. Zajęcia zainauguruje wizyta na ekspozycji, w trakcie której w sposób szczególny pokazane zostaną treści i pamiątki dotyczące wojskowej i konspiracyjnej aktywności kobiet.

Słowa kluczowe: oferta edukacyjna, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie.

Muzeum Armii Krajowej w Krakowie

Fot. Muzeum AK w Krakowie

Zapraszamy do korzystania z oferty edukacyjnej Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

MAŁOPOLSKIE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI

ul. Lubelska 23, 30-003 Kraków

tel. + 48 12 623 76 46, + 48 12 623 76 56; fax + 48 12 623 77 41

www.mcdn.edu.pl

e-mail: biuro@mcdn.edu.pl

Ośrodek w Krakowie

ul. Garbarska 1, 31-131 Kraków

tel. + 48 12 422 14 49, +48 12 422 86 13 w. 35; fax +48 12 261 31 60

www.krakow.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.krakow@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 12 422 14 49; tel. kom. 513 042 381

Ośrodek w Nowym Sączu

ul. Jagiellońska 61, 33-300 Nowy Sącz

tel. +48 18 443 71 72, + 48 18 443 80 81 w. 23

tel./fax +48 18 443 71 72 w. 18

www.nowysacz.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.nowysacz@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 18 443 71 72 w. 25; tel. kom. 513 042 386

Ośrodek w Oświęcimiu

ul. M. Kolbego 8, 32-600 Oświęcim

tel. +48 33 844 43 14; fax +48 33 844 42 93

www.oswiecim.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.oswiecim@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 33 844 43 14 w. 33; tel. kom. 513 042 427

Ośrodek w Tarnowie

ul. Nowy Świat 30, 33-100 Tarnów

tel. +48 14 688 88 10, fax +48 14 688 88 11

www.tarnow.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.tarnow@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 14 688 88 10 w. 118; tel. kom. 513 042 389

